

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet Zagreb

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za poljski jezik i književnost

Katedra za češki jezik i književnost

Sabrina Tropčić

MITOLOŠKI FRAZEMI U POLJSKOJ I ČEŠKOJ FRAZELOGIJI

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Neda Pintarić, red. prof.

Komentorica: Slavomira Ribarova, viša lektorica

Zagreb, studeni 2018.

Sadržaj

1 . Uvod	3
2. Frazeologija i frazem.....	4
2.1. Frazeologija	4
2.2. Razvoj frazeologije.....	5
2.3. Frazem	7
2.4. Podrijetlo frazema	9
3. Mitologija kao motivacija frazema	10
3.1. Što su zapravo mit i mitologija?	10
3.2. Pokazatelji mitološkog podrijetla frazema	13
3.2.1. BOGOVI I JUNACI ZASTUPLJENI U FRAZEMIMA	14
3.2.2. BOŽICE I JUNAKINJE ZASTUPLJENE U FRAZEMIMA.....	19
3.2.3. MITOLOŠKA BIĆA ZASTUPLJENA U FRAZEMIMA.....	22
3.2.4. ZEMLJOPISNI POJMOVI ZASTUPLJENI U FRAZEMIMA	24
4. Strukturna podjela mitoloških frazema u češkom i poljskom jeziku	25
4.1. Mitološki frazemi u češkom jeziku	26
4.1.1. STRUKTURNO IMENIČKI FRAZEMI.....	26
4.1.2. STRUKTURNO GLAGOLSKI FRAZEMI	31
4.1.3. STRUKTURNO POREDBENI FRAZEMI.....	31
4.2. Mitološki frazemi u poljskom jeziku	35
4.2.1. STRUKTURNO IMENIČKI FRAZEMI.....	36
4.2.2. STRUKTURNO GLAGOLSKI FRAZEMI	40
4.2.3. STRUKTURNO POREDBENI FRAZEMI.....	42
5. Konceptualna analiza čeških i poljskih mitoloških frazema	44

5.1. Mitološki frazemi koji se odnose na čovjeka	44
5.1.1. MUŠKO-ŽENSKO	44
5.1.2. ČOVJEKOVA VANJŠTINA I FIZIČKO STANJE	45
5.1.3. ČOVJEKOVE OSOBINE I PSIHIČKO STANJE	46
5.1.4. ČOVJEKOVA DJELATNOST I MEĐULJUDSKI ODNOSI	46
5.2. Mitološki frazemi koji se odnose na neživo	47
6. Analiza ekvivalentnosti poljskih i čeških mitoloških frazema.....	47
6.1. Mitološki frazemi koji su identični s obzirom na strukturu i značenje	49
6.2. Mitološki frazemi koji su različiti s obzirom na strukturu, a istoga značenja	52
6.3. Mitološki frazemi koji se pojavljuju samo u poljskom ili samo u češkom jeziku.....	53
7. Zaključak	55
8. Prilozi - Popis mitoloških frazema	57
8.1. Prilog 1. - Popis poljskih mitoloških frazema	57
8.2. Prilog 2. - Popis čeških mitoloških frazema	59
9. Literatura	62
10. Sažetak	64
10.1. Sažetak.....	64
10.2. Strzeszczenie	65
10.3. Shrnutí.....	66

1 . Uvod

Mitologija, mitološke ličnosti i događaji iz mitologije imaju utjecaja na razne jezike u svijetu. Da je mitologija često motivacija i izvor frazema potvrđuje ovaj rad u kojemu su navedeni mitološki frazemi poljskoga i češkoga jezika te koji je po svojoj strukturi istraživački.

Pozornost u ovome radu bit će usmjerena na poljske i češke frazeme koji sadržavaju mitološku komponentu. Mitološki frazemi su zapravo povijesni, antički frazemi koji imaju podrijetlo iz mitologije, a povezani su s mitološkim bogovima, bićima, mjestima, zbog čega se smatraju mitološkima. U svakodnevnom govoru koriste se frazemi, ali često se nije ni svjesno od kuda oni zapravo potječu. Tako postoje i frazemi koji naizgled nisu mitološki jer nemaju u sebi mitološku komponentu, a zapravo jesu mitološki frazemi.

Cilj ovoga rada je analiza i usporedba mitoloških frazema u poljskom i češkom jeziku. Koncept rada je da su prvo iznesene teorijske postavke vezane uz frazeme, frazeologiju, uz nastanak i razvoj frazeologije, kako u hrvatskom, tako i u poljskom i češkom jeziku. Nakon teorijskog dijela o mitu i mitologiji prikazuje se značenje pojedinih mitoloških izraza u mitologiji, tj. značenje pojedine osobe i mitološkog događaja koji se koriste u mitološkim frazemima kako bi bilo jasnije kasnije razumjeti značenje frazema. Zatim slijedi obrada frazema s mitološkim sastavnicama u poljskom i češkom jeziku. Najprije su za svaki jezik navedeni mitološki frazemi podjelom prema strukturi frazema. Prema strukturi frazemi su podijeljeni na imeničke, glagolske i poredbene. Slijedi konceptualna analiza kojom se može vidjeti na što/koga se mitološki frazemi prema značenju odnose. Mogu se odnositi na čovjeka ili na nešto neživo. Zatim analiza koja se odnosi na ekvivalentnost frazema u poljskom i češkom jeziku. Ona je podijeljena na tri dijela. Prve dvije podjele odnose se na proučavanje sličnosti među frazemima pronalazeći potpune ili djelomične ekvivalente. Budući da je riječ o srodnim slavenskim jezicima često se susreću jednaki ili slični frazemi. Kao treća podjela navode se mitološki frazemi koji postoje u samo jednom jeziku. U prilogu rada naveden je popis svih mitoloških frazema u poljskom i u češkom jeziku koji su navedeni u ovome radu.

Korpus frazema koji će biti prikazan u ovome radu u prvome redu preuzet je iz poljskog i češkog frazeološkog rječnika te raznih poljskih i čeških jednojezičnih frazeoloških rječnika, čiji je

popis naveden na kraju rada u literaturi. Za hrvatske ekvivalente tih istih frazema poslužili su hrvatski frazeološki rječnici, enciklopedija, rječnik mitova i simbola te vlastita jezična kompetencija. Strukturna analiza će obuhvatiti 102 mitološka frazema u poljskom i češkom jeziku. Od toga je poljskih frazema 50, a čeških 52. Drugi su izvor za potpuniju građu, koja je služila za pronalazak ekvivalenata poljskih i čeških, bili frazemi koji se koriste u svakodnevnom govoru te kao provjera za njihovo postojanje i kao izvor pretraživanja poslužile su razne internetske stranice. Njime je utvrđeno da postoje i mitološki frazemi koji nisu zabilježeni u frazeološkim rječnicima. Sveukupni korpus, koji obuhvaća frazeme iz rječnika i frazeme iz govora, sastoji se od 142 frazema, od toga 71 poljskih i 71 čeških mitoloških frazema.

2. Frazeologija i frazem

2.1. Frazeologija

Svaki jezik osim leksema ima i ustaljene sveze riječi koje se reproduciraju poput leksema, ne nastaju u govornom procesu, nego su govorniku koji bira gotovu svezu unaprijed poznate, na neki način i zadane. One su povezane među sobom različitim oblicima gramatičkoga slaganja: mogu se slagati u gramatičkoj kategoriji (rodu, broju, padežu, licu) ili jedna sastavnica u svezi može zahtijevati određeni oblik druge sastavnice. Prema značenju se sveze dijele na *slobodne* (u kojima svaka sastavnica zadržava svoje značenje) i *frazeološke* (u kojima dolazi do gubitka značenja sastavnica te se takve sveze rabe kao gotove, cjelovite jedinice) (Menac, 2007: 5). Iz potrebe proučavanja takvih specifičnih jezičnih jedinica nastaje frazeologija kao jedna od mlađih jezikoslovnih disciplina.

Hrvatska enciklopedija navodi da sam termin **frazeologija** (grč. *φράσις* što znači izraz, izričaj i *λόγος* što znači riječ, govor) ima dva osnovna značenja. Prvo značenje je da je to „znanstvena disciplina (dio lingvistike) u kojoj se proučavaju i opisuju frazemi ili frazeologizmi, tj. ustaljeni višesložni izrazi u jeziku koji se u govoru reproduciraju kao cjelina i kod kojih značenje nije

zbroj značenja pojedinih sastavnica“, dok je drugo značenje „način i tehnika izražavanja, odnosno strukturiranja teksta koji su svojstveni nekomu piscu“ (HE, 2002: 43).

Željka Fink-Arsovski (2002: 5) definira frazeologiju kao lingvističku i kulturološki mnogoslojnu disciplinu koja se može promatrati iz raznih kutova. Također ima dva značenja te se prvo odnosi na „znanost o ustaljenim izrazima čvrste strukture“, a drugo predstavlja „ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima“, npr. prema komponentama određenog semantičkog polja: zoonimna frazeologija, somatska frazeologija; prema podrijetlu i proširenosti upotrebe: internacionalna frazeologija, nacionalna i posuđena frazeologija; prema vremenskoj raslojenosti: arhaična frazeologija; prema područnoj raslojenosti: dijalektalna i regionalna frazeologija; frazeologija kojom se služe pojedini književnici i sl.

Antica Menac u svojoj knjizi (2007: 15-16), shvaćajući frazeologiju kao sveukupnost frazeoloških sredstava, kaže da „frazeologiju jednoga jezika tvore izrazi čvrsto vezane strukture, nastali na različite načine i pridošli iz različitih izvora, koji svi zajedno na specifičan način zrcale i ilustriraju tip mišljenja, odnos prema stvarnosti, povijesne reminiscencije, povezanost s okolnim svijetom i još mnogo toga što je za jednu jezičnu zajednicu karakteristično.“

2.2. Razvoj frazeologije

U lingvističkim razmišljanjima o počecima frazeologije najčešće se spominje švicarski filolog Charles Bally. On je po prvi put postavio pitanje o frazeologiji s čisto lingvističkog stajališta i potaknuo pitanje određivanja frazema kao posebnih jezičnih jedinica u svojoj knjizi *Précis de stylistique* (1905). Smatra da u jeziku postoje dvije vrste sveza riječi: nestalne i promjenjive sveze koje se stvaraju u govornom procesu te one stalnoga sastava i značenja koje imaju smisao samo u danoj kombinaciji. Ta definicija prenesena je u lingvistiku kao osnovna frazeološka koncepcija (Hrnjak, 2017: 9-10).

Osamostaljenje frazeologije kao znanstvene discipline i njeni početci i razvoj vezani su prije svega s ruskom lingvistikom. Ruski lingvist E. D. Polivanov 1928. godine govorio je o razlikama između sintakse, morfologije i leksika te naglašavao da će frazeologija zauzeti poziciju samostalne

znanstvene discipline (Ivanov 1957: 63 u Hrnjak, 2017: 25), što se i dogodilo 1947. godine kada je Viktor Vladimirovič Vinogradov (1895.-1969.) u svom radu *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* odvojio frazeologiju od leksikologije.¹ Zanimanje za frazeologiju ubrzo se proširilo i na ostale slavenske zemlje.

Početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća frazeologija se počela proučavati i u Hrvatskoj. Antica Menac potaknula je razvoj te znanosti na području Hrvatske i primijenila ruske teorije na hrvatsku frazeološku stvarnost tako što je okupila grupu suradnika, ponajprije rusiste koji su uskoro postali jezgra Zagrebačke frazeološke škole (Fink-Arsovski, 2002: 6).

Vinogradovljevi radovi utjecali su i na Stanisława Skorupku, autora prve poljske znanstvene studije iz područja frazeologije, *Z zagadnień frazeologii*, objavljene 1952. godine. Međutim, Skorupka se nije slagao s Vinogradovljevim tezama kao što su odvajanje frazeologije od leksikologije i davanje joj statusa samostalne lingvističke discipline. Naime, on je smatrao da je prerano govoriti o frazeologiji kao o znanosti i o jezikoslovnoj disciplini. Skorupka je 1967. godine objavio frazeološki rječnik poljskoga jezika (*Słownik frazeologiczny języka polskiego*) koji je obuhvaćao gotovo sve frazeme od sredine 18. st. Tek devedesetih godina 20. st. i u 21. st. dolazi do procvata frazeologije u Poljskoj kada se njome počinju interesirati autori kao što su S. Skorupka, A. M. Lewicki, S. Bąba, M. Basaj, E. Kozarzewska, D. Rytel i W. Chlebda. Nastaju u to vrijeme frazeološki jednojezični rječnici među kojima su najznačajniji: *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny* Stanisława Bąbe i Jarosława Libereka, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* Anne Kłosińskiej, Elżbiety Sobol i Anne Stankiewicz, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* Piotra Müldnera-Nieckowskoga i *Słownik porównań* Mirosława Bańka (Vidović Bolt, 2011: 15-16).

U Češkoj 1852. izlaze *Mudrosloví národu slovanského v příslovích* Františka L. Čelakovskog koja su temelj onoga što se kasnije naziva frazem i idiom. Čelakovský, kao i većina autora koji su frazeme spominjali prije i u njegovo vrijeme (Jan Blahoslav, Jan Amos Komenský, Josef Dobrovský), navodi jedino popise frazema, poslovice, izreka, bez njihova značenja. Do glavnog

¹ Više o ruskoj frazeologiji u knjizi Hrnjak Anite, *Frazeologija u rodnome okviru: rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*.

razvoja frazeologije u Češkoj dolazi u 20. st. s djelima kao što su *Česká přísloví* Václava Fjalšhansa, *Lidová rčení* Jaroslava Zaorálka, *Česká přísloví - Soudobý stav konce 20. století* Dane Bittnerove i Franza Schindlera. S povećanim interesom o frazeologiji i pokušajem popisa čeških frazema počeo je u 2. polovici 20. st. razvoj koji se povezuje s Františekom Čermákom koji je početkom 80-ih godina objavio *Idiomatika a frazeologie češtiny*. To je rad koji je teorijska osnova kolektivnog rječnika *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, čiji je prvi dio, *Přirovnání*, objavljen 1983. godine. Do 1994. godine izašli su još *Výrazy neslovesné* i *Výrazy slovesné* (usp. Čermák, 2007: 483-487). Pod redakcijom F. Čermáka, J. Hroneka i J. Machača 2009. godine izlazi drugo prošireno izdanje prva tri toma uz dodatak još dva, *Výrazy větné* i *Onomaziologický slovník*. Ti rječnici sadrže najdetaljniji i do sada jedini cjelokupni popis čeških frazema, njihova značenja, konteksta korištenja, zajedno s popisom sinonima, antonima i ekvivalentima u četiri velika europska jezika. *Slovník české frazeologie a idiomatiky* najveći je poznati popis suvremenih frazema nekoga jezika uopće.

2.3. Frazem

Pod pojmom frazem smatra se frazeološka sveza, koja je ujedno i osnovna jedinica frazeološkoga jezičnog sustava. Prema J. Matešiću (1982: 6) „**frazemi** su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspolažući pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici.“ *Hrvatski frazeološki rječnik* (2014: 5) navodi da se frazem „sastoji od najmanje dviju sastavnica za koje je karakteristična ustaljenost upotrebe, cjelovitost i relativno čvrsta struktura. Ne stvara se u govornom procesu, nego se kao cjelina uključuje u diskurs, pri čemu postaje dio rečeničnoga ustrojstva ili funkcionira kao samostalna cjelina.“

Josip Matešić (1982: 6) govori o četiri bitna obilježja frazema:

1. reproduciranje – frazem se pojavljuje u gotovu obliku, kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom uporabom

2. formalno ustrojstvo – frazem je neraščlanjiv skup riječi od kojih su najmanje dvije punoznačne riječi
3. idiomatičnost – znači semantičku pretvorbu najmanje jednoga člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbroju značenja njegovih članova
4. uklapanje u kontekst – znači da se frazem u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, tj. frazem nije skup riječi u vidu vlastitog teksta.

Prema Antici Menac (2007: 9) frazem je frazeološka veza riječi koja se reproducira u unaprijed određenom obliku. To su gotovi oblici koji se ostvaruju u govornome procesu. Željka Fink-Arsovski (2002: 6) za frazem navodi da se sastoji od najmanje dviju sastavnica (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) koje karakterizira cjelovitost i čvrsta struktura.

Piotr Müldner-Nieckowski (2004: 15) frazemom (polj. *frazeologizm* ili *związek frazeologiczny*) naziva društveno ustaljenu vezu najmanje dva izraza, čije značenje ne proizlazi iz značenja elemenata u izrazu. Idiomom naziva frazem čije značenje je potpuno drugačije od značenja svakoga elementa posebno i svih elemenata zajedno².

František Čermák frazem (češ. *frazém*) i idiom definira zajedno. U slučaju kada se analizira veza riječi s formalnog aspekta, govori se o *frazému*, a kada je riječ o semantičkom aspektu, osnovni pojam je *idiom*. Definira ih kao jedinstvenu vezu najmanje dva elementa od kojih neki ili niti jedan ne funkcioniraju na isti način u drugoj vezi, odnosno pojavljuje se jedino u tom izrazu³ (Čermák, 2007: 31-33).

Uspoređujući gore navedene definicije, može se zaključiti da se i u poljskom i u češkom jeziku koriste termini frazem i idiom pri opisivanju frazeološkog izraza. U hrvatskoj frazeološkoj

² „*Frazeologizmem* albo *związkiem frazeologicznym* nazywamy utrwalone społecznie połączenie co najmniej dwóch wyrazów, którego znaczenie nie wynika ze znaczeń składników. *Idiomem* nazywamy frazeologizm, którego znaczenie jest zupełnie inne niż wynika ze znaczeń każdego ze składników i z sumy tych znaczeń (np. piąte koło u wozu, kubek w kubek, nie w kij dmuchał, sól ziemi, słomiany ogień).“

³ „*Idiom* a *frazém* je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo).“

tradicipiji termin frazem je prihvaćeniji od termina idiom te se on ne koristi. Što se tiče obilježja frazema, vidljivo je da se u sva tri jezika definicije frazema preklapaju.

2.4. Podrijetlo frazema

U mnogim europskim jezicima nailazi se na frazeme koji ne samo da se mogu smatrati strukturnim, slikovnim i semantičkim ekvivalentima, već su im zajednički podrijetlo, izvor i motivacija. Tako je većini frazema relativno jednostavno odrediti podrijetlo te se govori o europeizmima. Kao podrijetlo u prvom redu ističe se Biblija koja je europskim jezicima dala veliki broj frazema (*glas vapijućeg u pustinji, iščekivati koga kao Mesiju*), mitologija (*Sizifov posao, lijep kao Apolon, Damoklov mač*⁴), književnost gdje postoje frazemi iz različitih književnih i drugih djela koji su napisani na jeziku koji ih upotrebljava ili prevedeni s drugih jezika (*mrtve duše, biti ili ne biti*). Mnogi općeeuropski frazemi su kalkirani te frazeološki se kalkovi mogu definirati kao frazeološke jedinice koje su rezultat doslovnog ili približnog prijenosa leksičkoga sastava, gramatičke strukture i značenja frazetskoga prototipa iz stranoga jezika, a provodi se sredstvima jezika primatelja (Fink-Arsovski, 2016: 80-82). Drugi pak frazemi vuku podrijetlo različitih područja ljudske djelatnosti, iz sporta ili nekih igara, raznih žargona (*odskočna daska, staviti karte na stol*), neki su motivirani povijesnim događajima i/ili ličnostima (*kocka je bačena, Pirova pobjeda*), a u nekima je moguće prepoznati termine ili izraze iz pojedinih znanosti (*za sto osamdeset stupnjeva, progutati mamac*) (HFR, 2014: 7).

Antica Menac (2007: 16) kada govori o podrijetlu, prije svega misli na jezik iz kojega je frazem niknuo te tako razlikuje nacionalne frazeme (npr. hrvatske *davati šakom i kapom, kud puklo da puklo*) i posuđene frazeme koji su nastali u drugom jeziku te su prilagođeni jeziku koji ih je posudio (npr. u hrvatskom *alfa i omega*).

⁴ Općeeuropeizam *Damoklov mač* (polj. *miecz Damoklesa*, češ. *Damoklův meč*) smatra se u sva tri jezika mitološkim frazemom, iako Damoklo nije bio mitološka osoba. Grk Damoklo bio je dvorjanin sirakuškog tiranina Dionizija Mlađeg koji je svoj visoki položaj na dvoru postigao sluganstvom i dodvoravanjem. Damoklo je zavidio tiraninu te je sastavio sjajan govor u slavu svoga gospodara koji mu je priredio raskošnu gozbu i posjeo ga na čelo stola. Dionizije mu je nad glavu objesio mač, želeći mu pokazati da na vladara uvijek vreba smrt. Damoklo je molio da ga se oslobodi te počasti jer je primijetio da mu iznad glave o tankoj niti visi oštar mač. „Damoklov mač“ je postao simbol opasnosti koja prijete tiraninu te simbol prijeteće opasnosti uopće.

Ovaj rad odnosi se na mitološke frazeme te je tu prije svega riječ o europeizmima, terminu koji František Čermák u svome radu (Čermák, 2007: 351) koristi za tu vrstu frazema, one koji se upotrebljavaju u mnogim europskim jezicima, te koji je i preuzet za potrebe ovoga rada. Mnogi lingvisti te frazeme nazivaju internacionalizmima, termin koji spominje i F. Čermák u svojim radovima. Internacionalizmima smatra pojmove, u ovome slučaju frazeme, koji potječu iz zadnjih nekoliko stoljeća i koji vuku podrijetlo iz latinskog i grčkog jezika te noviji frazemi koji vuku podrijetlo iz engleskoga jezika (Čermák, 2010: 221).

3. Mitologija kao motivacija frazema

3.1. Što su zapravo mit i mitologija?

Da bi se moglo govoriti o mitologiji, treba početi od samih početaka i pojma kao što je mit, jedna od riječi koja se koristi u govoru, ali često ne shvaćajući njenu višeznačnost, odnosno različitost onoga što označava. Pojam **mit** potječe iz grčkoga jezika (od riječi *μῦθος* što znači riječ, govor; basna, priča) i ima dva značenja. Prvo značenje te riječi je da je to priča, predajno vjerovanje starih naroda o podrijetlu svijeta, o prirodnim pojavama, o nadnaravnim radnjama bogova i legendarnih heroja, a drugo značenje je ujedno i preneseno značenje te predstavlja bajku, priču, izmišljotinu ili nevjerodostojan prikaz nekih događaja (Klaić, 2012: 687; Kovačec, 2005: 363). Anić u svome *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* (2004: 761) navodi da pojam mit ima tri značenja. Prvo koje je isto kao i ovo navedeno, drugo koje označava stvarnu ili izmišljenu priču koja se obraća svijesti naroda uključujući njegove kulturne obrasce ili izražavajući duboke, općeprihvaćene osjećaje (često predrasude i sl.); neutemeljeno uvjerenje ili vjerovanje, suprotstavljeno znanosti, te treće: glas o komu ili čemu, ono što se priča s preuveličavanjem.

O mitovima se zapravo ne zna mnogo te su njihovi autori nepoznati. Mitovi, kako grčki i rimski, oni koji su poznati većini ljudi, tako i mitovi drugih naroda i krajeva utkani su u naše kulture i prenose se putem predaje. Mitovi većinom alegorično, simbolično govore o rođenju bogova, podzemnom svijetu, raj, paklu i drugim stvarima. To su posebne, nestvarne priče koje

personificiraju svijet. Glavna tema mitova su likovi koji žive u svijetu koji je prepun bogova, božica i čarolija, jednostavno natprirodnih bića koja su stvorila našu stvarnost. Nije ih moguće pripisati nekom određenom razdoblju, tj. ne zna se od kada mitovi potječu, ali uglavnom su se događali prije samog početka mjerenja vremena. Mitovi su dio svake kulture, posuđuju se i prepričavaju sa svrhom obnavljanja kolektivnoga pamćenja i osjećaja pripadnosti matičnoj cjelini. Priče su to koje su bile smatrane svetima jer su govorile o počecima kultura, načinu ljudskog života i razmišljanja i mogle su pomoći da se bolje razumije svijet u kojem se živi. U drugim kulturama svaki put kada se mitska priča prepričavala, ovisno o okolnostima dane izvedbe mijenjali su se njeni elementi, priča nikada nije bila ista, stoga je teško neki puta pronaći točnu verziju grčkog i rimskog mita. Autori većine mitova su nepoznati, jer oni potječu još od vremena prije nego što je čovjek počeo pisati, prije pismenosti i tiska (Vukelić, 2004: 10). Pojavom tiska su se počeli sakupljati i zapisivati i tako se skup mitova, bajki o božanstvima i o legendarnim herojima naziva **mitologija**, što potječe iz grčkoga jezika (od riječi *μυθολογία* što znači pričanje priča), kao i sama riječ mit.

Nakon što su se mitovi počeli zapisivati, oni su postali dijelom literature. Tragedije Eshila (*Okovani Prometej*), Sofokla (*Antigona*, *Kralj Edip*) ili Euripida (*Elektra*) bile su inspiracije mitovima i raznim mitologijama. Ocem grčke mitologije u čijim djelima je ona dobila cijeli niz novih junaka i heroja je Homer sa svoja dva epa *Ilijada* i *Odiseja*. Također elemente mitologije može se sresti osobito u modernoj književnosti, tj. u znanstveno-fantastičnoj književnosti, o kojoj npr. piše autorica romana *Gospodar prstenova* J.R.R. Tolkien. Često se pokazuje snaga glavnog junaka koji se sam bori protiv zla u svijetu, kao npr. u *Supermanu*, *Spidermanu* ili *Conanu*.

Proučavanjem mita i pojedinih mitologija bave se uglavnom pomoćne discipline, npr. filozofija, povijest, religija, sociologija, psihologija, etnologija i kulturna antropologija. Mitologija je tako samo skup mitova, njihova sadržaja, ali ne i objašnjenje što oni znače te od kuda potječu. Filozofija tako nastoji utvrditi spoznajnu vrijednost mita i razgraničiti ono zamišljeno od onoga što je zbiljsko. Sociologija se bavi ulogom mita u društvu, osobito onom arhaičnom. Mit je tako imao integracijsku ulogu u oblikovanju i postanku društvene skupine. Psihoanaliza i dubinska psihologija proučavaju mitologiju s gledišta podsvjesnih sila u čovjeka, s obzirom da su mitovi i snovi srodni, bogovi su simboli naše kreativnosti, jada i veselja, a mitska čudovišta su zapravo stvarna čudovišta našega uma (Vukelić, 2004: 19). Komparativna mitologija proučava

komparativno različite mitologije, odnosno odnose između mitova pojedinih religija i naroda u različitim povijesnim razdobljima te pokušava dokazati da postoji zajednička indoeuropska mitološka praosnova. Mitologija na svijetu je mnogo te se tako može govoriti o grčkoj, rimskoj, egipatskoj, asirskoj, babilonskoj, indijskoj, kineskoj, japanskoj, germanskoj, slavenskoj, keltskoj, aztečkoj mitologiji i sl. (Kovačec, 2005: 366).

Pravi se mit može definirati kao redukcija na narativno predočavanje ritualne glume izvođene na javnim svetkovinama, a koja je u mnogim slučajevima slikovno zapisana na zidinama hramova, vazama, pečatima, zdjelama, ogledalima, škrinjama, štitovima i tapiserijama. Pravi mit treba razlikovati od: filozofskih alegorija, etioloških tumačenja mitova koji više nisu razumljivi, satira ili parodija, sentimentalnih pripovijesti, uljepšavanja povijesti, političkih propagandi, moralnih legendi i šaljivih anegdota, kazališnih melodrama, herojskih saga te realističkih pripovijesti (Graves, 2003: 8).

Svaki mit ima neku svoju svrhu. Neki nude odgovore na pitanja o podrijetlu svemira, kako je započeo život i kako su nastali ljudi. Oni se nazivaju kozmogonijski mitovi. Drugi objašnjavaju mnoge svjetske fenomene i na primjer objašnjavaju zašto neka planina ima neki oblik, zašto dolazi do pomrčine sunca i što su zvijezde. Treći pak pričaju o određenim vladajućim obiteljima i dinastijama te bogovima, objašnjavaju njihovu mitsku povijest. Eshatološki su oni koji se odnose na budućnost, propast sadašnjeg svijeta i nastanku novoga. Negdje služe kao pomoć u odgoju djece, razlog su za održavanje raznih rituala, postavljaju važne zakone te su temelj svakog tradicionalnog načina života. Mnogi mitovi tako zbunjuju, ali i pomažu filozofima, povjesničarima i znanstvenicima koji posežu za njima kako bi odgovorili na neka od gore navedenih pitanja (Vukelić, 2004: 12-13).

Grčki i rimski mitovi su osnova za sve mitove te niti jedna druga mitologija nije postala toliko poznata niti je toliko prodrla u kulture kao grčka i rimska mitologija. Grčki i rimski mitovi se događaju nakon postanka svijeta te bogovi i njihovi neprijatelji već imaju svoja mjesta u mitu, oni nisu usredotočeni na početak ili kraj mitske priče, nego obrađuju središnji dio priče ili događaja. Ti mitovi se usredotočuju na ovdje i sada u životu bogova koji se zabavljaju i prepiru na Olimpu, pripovijedaju o junacima koji traže besmrtnu slavu i o bogovima i smrtnicima koji traže osvetu.

Teme su im božanske i govore o čovjekovim nadama, bolima, razočaranjima, prijevarama i preobrazbama (Vukelić, 2004: 16).

Bogovi kako grčkog, tako i rimskog mita su u neprestanoj interakciji s čovjekom i puno su mu bliži nego u drugim mitologijama. Oni su često uzimali na sebe ljudska tijela da bi se podrugivali čovjeku i stavljali ga na kušnju te je to značilo da je bog u svakom trenutku mogao biti jedan od članova obitelji ili osoba koja se nalazila pored. Prvenstveni cilj grčkog mita je stoga bilo poštivati i biti velikodušan prema strancima jer nikada nije bilo sigurno tko je ljudsko biće, a tko bog. Mnoge se zemljopisne pojedinosti mogu pronaći i danas u zemljopisnom atlasu, kao npr. planina Olimp, ali mnoga područja su mitski zamišljena zemljopisna područja (Vukelić, 2004: 17-18).

Mitologija se sastoji od mitova o bogovima te nikada nije razjašnjeno kako doista sve započinje. Božica Geja je smatrana majkom Zemlje koja daruje život, hrani i odgaja svu svoju djecu. Geja i njezin sin Uran, bog neba, začeli su cijelu obitelj bogova koji su nazvani Titani. Njezin najmlađi sin Kron, u rimskoj mitologiji Saturn, postao je vladar svijeta te je s Rejom imao troje muške djece, Posejdona (u rimskoj mitologiji Neptun), Hada (Pluton) i Zeusa (Jupiter) te troje ženske, Hestiju (Vesta), Heru (Junona) i Demetru (Cerera). Zeus je kasnije postao kralj svih bogova. Iako je rođen posljednji, smatran je najstarijim jer, kako je Kron gutao svu svoju djecu i ona su potom živjela u njemu, Zeus ih je oslobodio te su oni svi izašli iz njegova želuca. S vremenom su prestale razmirice, mržnja i strah između djece i roditelja u obiteljima bogova na Olimpu te je Olimp (planina u Tesaliji) postao dom dvanaest velikih olimpskih bogova, između ostalog: Zeusa, Here, Aresa, Afrodite, Posejdona, Demetra, Apolona, Artemide, Hermesa, Hefesta, Atene i Hestija (Vukelić, 2004: 20-30). Ti bogovi su imali najveću vlast te su uz njih postojali i bogovi sunca, vjetra, zemlje, mora, pakla itd., koji su uz demone, nimfe i ostala bića bili važni za mitologije.

3.2. Pokazatelji mitološkog podrijetla frazema

Istraživanje podrijetla frazema odnosi se na to iz kojih su područja, tj. izvora oni uzeti. Veliki postotak frazema u međunarodnoj frazeologiji čine oni koji potječu iz antičkog svijeta te se među njima nalaze simboli i motivi iz grčke i rimske mitologije, izreke znamenitih ljudi, književni citati, poslovice i sl. (Menac, 2007: 116). Mitološki motivi su stoljećima bili inspiracija umjetnicima te se

oni koriste ne samo na književnoj razini, nego i na lingvističkoj, motivirali su frazemske sveze raznih jezika pa tako i poljskog i češkog. Upućivanje na mitologiju i korištenje termina iz mitologije, naziva bogova i sl. također se vidi u području jezika. Frazema iz antičkog svijeta koji su motivirani osobom, događajem ili motivom iz antičke, većinom grčke i rimske mitologije ima mnogo u mnogim jezicima. Oni su prevedeni ponajviše iz latinskoga kao jezika izvornika ili iz jezika posrednika kao što su francuski, njemački, grčki, crkvenoslavenski ili drugi.

U radu će se najprije objasniti tko su bili pojedini bogovi, božice i pojedina bića koji su pokazatelji da se radi o mitološkim frazemima. Kada se oni objasne, bit će jednostavnije razumjeti poljske i češke frazeme koji će kasnije biti navedeni, a koji se odnose na te pojmove.⁵

3.2.1. BOGOVI I JUNACI ZASTUPLJENI U FRAZEMIMA

Adonis (češ. *Adónis*, polj. *Adonis*) – sin ciparskog kralja Kinira i njegove kćeri Mirhe. Nitko od ljudi ni bogova mu nije bio ravan ljepotom te se u njega zaljubila boginja ljepote i ljubavi Afrodit. Adonis se bavio lovom te ga je tako u lovu na veprove jedan i napao i usmrtio golemim očnjacima. Afrodit je zapala u beskrajnu tugu kada je doznala da je Adonis mrtav, te je molila boga Zeusa da joj ga vrati. On se nad njom zažalio te tako Adonis samo pola godine ostaje u podzemnom svijetu, a pola godine živi na zemlji s Afroditom. Tada se priroda raduje i prevladava zelenilo i cvijeće te opet zapada u tugu u jesen kada Adonis ponovno ode.

Ahilej (češ. *Achilles*, polj. *Achilles*) – najveći junak u trojanskom ratu. Niti jedan od stotinu tisuća Ahejaca mu nije bio jednak po snazi, odvažnosti, okretnosti i brzini, a ni po otvorenoj i prijaznoj ćudi i muževnoj ljepoti. Rodio se u braku koji je njegovoj majci, morskoj boginji Tetidi, bio nametnut, udana je za smrtna čovjeka. Kad joj se rodio sin, navodno ga je uronila u vode Stiksa, rijeke podzemnog svijeta, tako da mu je cijelo tijelo (osim pete za koju ga je držala) pokrio nevidljivi oklop. Imao je izbor živjeti dug život bez slave ili kratak i slavan život junaka, izabrao je nadu u slavu i krenuo u ratovanja. Ubio ga je sin Apolona, Paris, koji je strijelu uputio ravno u Ahilejevu petu koja nije bila zaštićena oklopom.

⁵ Podatci su preuzeti iz knjiga: *Junaci antičkih mitova: Leksikon grčke i rimske mitologije* te *Leksikon europske mitologije*.

Amor (češ. **Amor**, polj. **Amor**), lat. također i Cupido, **Kupido** (češ. **Cupid**, polj. **Kupidyn**) – rimski bog ljubavi, istovjetan s grčkim bogom Erosom. **Eros** (češ. **Erós**, polj. **Eros**) – bog ljubavi i sama ljubav. On uzlijeće na zlatnim krilima oboružan lukom i strijelama te bira sebi žrtve, a koga pogodi strijelom, taj podlegne ljubavi koja mu donosi radost ili patnju ili oboje.

Apolon (češ. **Apollón**, polj. **Apollo**) – sin najvišeg boga Zeusa, bio je bog svjetla i sunca, čuvar života i poretka, nepogrešivi strijelac i vrač. Štitio je ljude u ratu i opasnostima, liječio ih u bolesti, nagrađivao je dobro, a kažnjavao zlo.

Argus (češ. **Argos**, polj. **Argos, Argus**) – ime nekolicine likova iz grčkih mitova. Najpoznatiji je stooki pastir koji se isticao neobičnom budnošću. Bio je zadužen da čuva svećenicu Iju koju je Zeus pretvorio u kravu. Na toj službi je nažalost ubijen od boga Hermesa.

Augij (češ. **Augiáš**, polj. **Augiasz**) – elidski kralj. Staje Augija su poznate zbog strahovite prljavštine za koju se on uopće nije brinuo te da bi ih se očistilo trebala je nadljudska snaga. Heraklo, najveći junak grčkih mitova, dobio je zadatak da ih očisti na naredbu mikenskog kralja Euristeja. Bio je to jedan od dvanaest uvjeta da Heraklo ponovno stekne slobodu.

Danaj (češ. **Danaos**, polj. **Danaos**) – kralj Arga i praotac grčkog plemena Danajaca. Stanovnici Argolide na Peloponezu izabrali su Danaja za kralja gdje je on sagradio moćni grad koji je nazvao Arg. Njegovi potomci su se održali na vlasti u Argolidi i postali najistaknutiji junaci Grčke herojskog doba. Ime Danajci se upotrebljava kao skupna oznaka za sve Grke (jednako kao i nazivi Ahejci ili Argejci) što znači da je Grcima Danaj bio praotac.

Edip (češ. **Oidipus**, polj. **Edyp**) – jedan od najtragičnijih junaka grčkih mitova. Prema svome podrijetlu je mitološka osoba. Edipovu sudbinu je odredilo prokletstvo koje je na sebe navukao njegov otac Laj. Prokletstvo je trebalo progoniti Lajev rod do trećeg koljena, a prva žrtva bio je sam Laj jer mu je bilo suđeno da će ga ubiti vlastiti sin. Edipu je prorečena budućnost da će ubiti vlastita oca, oženiti se vlastitom majkom s kojom će imati sinove koji će poginuti zbog njegova prokletstva. Sve se obistinilo te njegova sudbina podsjeća na beziznimnu nestalnost ljudske sreće i užasava dokazujući da čovjek ne može umaći svojoj sudbini. Tzv. „Edipov kompleks“, problem nastrane ljubavi sina prema majci, jedna je od novijih kategorija moderne psihologije, odnosno psihijatrije.

Gordij (češ. *Gordius*, polj. *Gordias*) – prema grčkim mitovima osnivač i prvi kralj grada Gordija u Frigiji. Jedan od simbola njegove kraljevske moći bila su kola na koja je bio vezan veoma zamršen čvor. To je slavni „gordijski čvor“ o kojemu je proročanstvo reklo da će onaj koji ga razmrsi postati gospodar svijeta što je navodno pošlo za rukom Aleksandru Makedonskom koji ga je presjekao mačem.

Herkul (češ. *Herkules*, polj. *Herkules*) – latinski oblik imena najvećeg junaka grčkih mitova, **Herakla** (češ. *Héraklés*, polj. *Herakles*). Bio je sin najvišeg boga Zeusa i najveći junak grčkih mitova. Bio je čovjek divovske snage te svih ljudskih slabosti i vrlina. Svojom se snagom služio ne samo da bi stekao slavu, nego i da bi pridonio boljitku čovječanstva.

Ikar (češ. *Íkaros*, polj. *Ikar*) – sin atenskog umjetnika i pronalazača Dedala, bio je prva žrtva prvoga čovjekova leta. Pripada među najpoznatije junake grčkih mitova. Njegov otac Dedal je sagradio kretkom kralju Minosu labirint i kako ne bi izdao tajnu te građevine mu je bilo zabranjeno da napusti Kretu. Odlučio je pobjeći zrakom te je sebi i svome sinu od ptičjeg perja napravio krila. Ikar doduše nije poslušao Dedalovu zapovijed da ne leti previsoko te je uzletio do takve visine da je sunce rastopilo vosak kojim je perje bilo zalijepljeno. Pao je u more i utopio se. More u kojem je poginuo zove se Ikarsko. Ikarov pad postao je simbol tragične sudbine čovjeka koji se odvažio postići ono o čemu su drugi samo sanjali.

Janus (češ. *Janus*, polj. *Janus*) – rimski bog početka svih stvari, zaštitnik vrata. Boga Jana Rimljani su prikazivali sa dva lica zato što je gledao unaprijed i unatrag. Tako je predstavljan na mnogim rimskim novčićima i skulpturama. Njegov simbol bila su vrata i ključ. Rimljani su mu posvetili početak dana, prvi dan u mjesecu i prvi mjesec u godini.

Kadmo (češ. *Kadmos*, polj. *Kadmos*) – utemeljitelj Tebe. Ima više braće i sestara, među njima i Europu. Kad je Zeus oteo Europu, Kadmo je pošao na neuspješno putovanje da ju pronađe te iz straha pred ocem odlučio ostati u tuđini. Dok je tražio mjesto za novi grad, poslao je drugove u šumu da pronađu izvor. Pronašli su ga u dubokoj spilji gdje ih je ubila zmija sa zmajskom glavom. Kad ih je Kadmo pronašao, ubio je zmiju (bila je to zmija boga rata Aresa). Boginja Atena je savjetovala Kadmu da iz zmijskih ralja istrgne zmajске zube i njima zasije polje. Ta zmajска sjetva urodila je tako što je iz zemlje nikao odred oružanih vojnika koji su se odmah upustili u borbu i

međusobno se poubijali. Preostala ih je petorica, takozvani Spartanci, koji su postali glavnim junacima u Tebi. Do danas živi uspomena na Kadmove vojnike, u donekle izmijenjenu smislu: ljudski čin koji uzrokuje katastrofu i danas se često naziva „zmajskom sjetvom“.

Mars (češ. *Mars*, polj. *Mars*) – (grčki *Ares*) rimski bog rata, zaštitnik rimske moći i praotac Rimljana. Bio je jedan od najvažnijih rimskih bogova kojega je po časti i moći nadvisio jedino najviši bog Jupiter. Svoju naklonost prema Rimu iskazao je time što je u njega s neba spustio svoj vlastiti štit da ga brani.

Mida (češ. *Midas*, polj. *Midas*) – frigijski kralj, sin kralja Gordija i boginje Kibebe. Bio je poštovalac boga vina Dioniza te je prilikom zabave ugostio Dionizova poočima koji ga je kasnije odveo Dionizu, a ovaj mu je rekao da će mu ispuniti svaku želju. Mida ga je zamolio da sve čega se dotakne pretvori u zlato. Mida je s vremenom shvatio ispraznost zlata i izgubio interes za svoje vladarske obaveze i počeo je lutati šumama. Tako je sudjelovao u natjecanju boga pastira Pana i najvećeg glazbenika, boga Apolona. Pobjeda je dosuđena Apolonu, ali Mida se pobunio. Apolon se naljutio i u srdžbi povukao za uši Midu tako snažno da su se izdužile poput magarećih.

Morfej (češ. *Morfeus*, polj. *Morfeusz*) – bog sna. Mogao je poprimiti lik bilo kojeg čovjeka i pojavljivao se ljudima u snu kad ih je svladao njegov otac Hipnos. Svoj vlastiti lik poprimao je samo kada se odmarao.

Narcis (češ. *Narkissos*, *Narcis*, polj. *Narcy*) – sin riječnog boga Kefisa i nimfe Leriopie. Bio je lijep i vrlo bojažljiv mladić koji je volio usamljena lutanja po šumama. Smatran je samoljubivim i uobraženim. Prezreo je ljubav nimfe Eho koja je zbog toga umrla od žalosti. Nimfe su zatražile od Afrodite da ga kazni, ona je napravila da se zaljubi u vlastitu sliku koju je ugledao na površini šumskog jezera. Prema jednoj verziji je toliko dugo stajao nad jezerom i divio se sebi dok nije tamo pao i utopio se, a prema drugoj je umro od te uzaludne i isprazne ljubavi. Njegovo tijelo nikada nije pronađeno, ali se pretvorilo u cvijet sa šest žuto-bijelih latica.

Orfej (češ. *Orfeus*, polj. *Orfeusz*) – najveći pjevač i glazbenik grčkih mitova. Kako svojom umjetnošću, tako se proslavio i ljubavlju prema svojoj ženi Euridici. Berući cvijeće, ona je nagazila na zmiju otrovnicu i umrla. Orfeja je obuzela tuga koja se pretvorila u očajanje te je odlučio otići u podzemni svijet i zatražiti svoju ženu od boga Hada. Zapjevao je pred njim pjesmu o svojoj ljubavi

prema Euridici te ga zamolio da mu je vrate ili da njega uzme da ponovno živi pokraj nje. Had je pristao pod uvjetom da se putem u gornji svijet ne osvrće za Euridikom, ali on se na samom kraju okrenuo i prouzrokovao njezinu drugu smrt. Sjedio je i plakao gladan i žedan danima, ali uzalud.

Pan (češ. **Pan**, polj. **Pan**) – sin nimfe Driope i boga Hermesa ili najvišeg boga Zeusa, bog šuma, lovaca i pastira. Rodio se s kozjim nogama, rogovima i dugom bradom, tako da ga se vlastita majka prestrašila i pobjegla te se takav strah i danas zove „panični strah“. Svi su mu se smijali zbog izgleda te se sakrio u arkadske šume i odrastao ondje napušten od svih. O njemu se sačuvalo mnogo priča o neuspjelim ljubavnim pustolovinama u kojima se zaljubljavao u nimfe, a one su se od straha pretvarale u bor ili skakale u vodu i pretvarale se u trsku. Katkada bi plašio i čitavu vojsku, a kada bi ga netko probudio dok je spavao, Pan bi skočio na njega i tako ga preplašio da bi ga obuzeo „panični strah“.

Paris (češ. **Paris**, polj. **Parys**) – uzročnik trojanskog rata. Boginja svađe Erida bacila je zlatnu jabuku s natpisom „najljepšoj!“ pred tri boginje: Zeusovom ženom Herom, boginjom rata Atenom i boginjom ljubavi Afroditom, kako bi se osvetila što nije bila pozvana na svadbu. Izbila je svađa između njih oko toga tko je najljepša i obratile su se bogu Zeusu da presudi u sporu. On je odlučio da se riješi svih triju i zapovijedio da pastir Paris, zbog svoje nepristranosti i posvemašnjeg nepoznavanja složenosti cijele situacije, donese pravednu presudu. Hera mu je ponudila vlast nad Azijom, Atena slavu i pobjedu u svakom ratu, a Afrodita najljepšu ženu na svijetu. Odlučio je dati jabuku Afroditi jer ničem drugom nije težio.

Penati (češ. **Penáti**, polj. **Penaty**) – bogovi zaštitnici rimskih ognjišta, obitelji i države. Prvobitno su smatrani kućnim bogovima koji su čuvali zalihe živžnih namirnica te su se kasnije razvili u zaštitnike domaćinstva i obitelji. Njihov se kult stopio s kultom Lari i u rimskim se tekstovima Penati i Lari spominju uvijek zajedno. Za razliku od **Lara** (češ. **Lárové**, polj. **Lary**) – bogovi zaštitnici rimskih domova, kuće i njezinih stanovnika, nisu imali neposredan odnos s mjestima, nego samo s ljudima. Kad se obitelj preselila, odlazili su s njom u novi stan, dok su Lari ostajali na istome mjestu. Svaka rimska obitelj je obično imala po dva Penata. Od Lari su se osim toga razlikovali i time što nisu imali posebna imena.

Prokrust (češ. *Prokrústés*, polj. *Prokrust*) – nadimak proslavljenog razbojnika pravim imenom Damast. Vrebao je putnike, a kad bi naišli izašao bi im u susret i pozvao u svoju kuću da se odmore. Nagovarao ih je da se legnu u njegovu postelju, a ako bi putnikove noge bile preduge on bi ih odsjekao ili ako nisu sezale do kraja ležaja, rastezao bi ih (odtuda mu i nadimak Prokrust što znači „Protezač“).

Sizif (češ. *Sisyfos*, polj. *Syzyf*) – osnivač i prvi kralj Korinta, najmudriji i najlukaviji od svih ljudi. Sizif se znao snaći u svakoj prilici i na sve je mislio unaprijed te je tako često nadmudrivao bogove i nije imao strahopoštovanja pred božanskom mudrošću i vidovitošću. Tako ga je Had, vladar podzemnog svijeta, kaznio, kako ne bi poslužio kao primjer ljudima, da vječno valja kamen na visoku goru koji će mu na vrhu uvijek izmaći iz ruku i čitav će posao morati početi iznova. Bio je to težak i besciljan posao koji beskrajno zaglupljuje.

Tantal (češ. *Tantalos*, polj. *Tantal*) – sin najvišeg boga Zeusa, kralj u lidijskom gradu Sipilu. Otac ga je najviše volio te ga je okružio bogatstvom i blagostanjem, otklonio od njega nesreće i brige. Zeusova naklonost mu je udarila u glavu te se počeo smatrati bogom jednakim Zeusu. Zeus mu je opraštao mnoge stvari, sve dok nije prešao granicu. Tantal je taknuo u sveznanje bogova na što su oni bili osjetljivi. Zeus je naredio da bude bačen u podzemni svijet i mučen najtežim mukama: stajat će u bistroj vodi, ali neće moći ugasiti žeđ jer će nestati pod njegovim nogama svaki put kad se sagne da ju dohvati i napije se. Osim žeđi i gladi će ga mučiti i vječiti strah. To su bile muke kojih se nikada nije mogao osloboditi.

3.2.2. BOŽICE I JUNAKINJE ZASTUPLJENE U FRAZEMIMA

Arijadna (češ. *Ariadna*, polj. *Ariadna*) – kći kretskog kralja Minosa i njegove žene Pasifaje. Do danas se govori o „Arijadninoj niti“. Tu nit (zapravo klupko konca) dala je Arijadna atenskom junaku Tezeju kad je doplovio na Kretu da mu pomogne da ubije neman Minotaura u knososkom Labirintu. Ulazeći u Labirint trebao je odmotavati klupko, a nakon ubijanja Minotaura vratiti se iz labirinta po odmotanoj niti.

Atena (češ. *Athéna*, polj. *Atena*) – kći najvišeg boga Zeusa, boginja mudrosti i pobjedonosnog vođenja rata, zaštitnica pravnog poretka, pravičnosti i umjetnosti. U njezinu su društvu Nika, božica pobjede i sova, često na ramenu, kao simbol mudrosti.

Dejanira (češ. *Déianeira*, polj. *Dejanira*) – kći kalidonskog kralja Eneja, druga žena junaka Herakla. Dok su se Heraklo i Dejanira vraćali u svoj grad Tirint, kada su stigli do rijeke Euena, na kojoj nije bilo mosta, kentaur Neso ponudio je Heraklu da će prenijeti Dejaniru te ju je pokušao ugrabiti. Heraklo ga je usmrtio jednom od svojih otrovnih strijela i tako ju spasio. Neso je umirući savjetovao Dejaniru da uzme nešto njegove krvi te, ako je Heraklo ikada prestane voljeti, tom krvlju natopi njegovu odjeću i njegova će joj se ljubav vratiti. Bila je to Nesova osveta jer Dejanira nije znala da je krv otrovana strijelom. Kada je nakon mnogo godina Dejanira posumnjala da je Heraklo misli napustiti, Nesovom krvlju natopila je Heraklov plašt i tako mu nehotice oduzela život. Počinila je i samoubojstvo na kraju u očajanju.

Erida (češ. *Eris*, polj. *Eris*) – boginja svađe. Iz osвете što je bogovi nisu pozvali na svadbu fitijskog kralja Peleja i morske boginje Tetide, bacila je među prisutne boginje Heru, Atenu i Afroditu zlatnu jabuku sa stabla Hesperida, na koju je napisala „Najljepšoj!“. Sve tri boginje su posegle za jabukom i iz toga je nastala svađa koja je dovela do trojanskog rata.

Fortuna (češ. *Fortuna*, polj. *Fortuna*) – rimska boginja sretnog slučaja, poistovjećena s grčkom Tihe. Razdavala je svoje darove naslijepo i bila je veoma cijenjena. Rimljani su svim sredstvima nastojali steći njezinu naklonost te su joj zbog toga gradili više hramova i kipova nego drugim boginjama.

Furije (češ. *Furie*, polj. *Furie*) – latinsko ime **Erinija**, boginje osвете i prokletstva, službenice boga podzemnog svijeta Hada. Rodile su se iz prvog krvavog zločina na svijetu, iz kapi krvi boga neba Urana kojeg je ranio vlastiti sin Kron. Progonile su ubojice, provalnike, krivokletnike, pobunjenike i rušitelje obiteljskih veza te kažnjavale nepravde, štitile uboge i nezaštićene ljude. Dolazile su iz podzemnog svijeta ogrnute gustom maglom i bile su nevidljive. Obilazile su sela, pronalazile krivce i nemilosrdno ih mučile.

Gracije (češ. *Grácie*, polj. *Gracije*) – latinsko ime boginje dražesti i ljepote **Harite**, kćeri najvišeg boga Zeusa i okeanide Eurinome. Bile su mile i ljubazne, potpomagale su i štitile druževnost i

radost, nastojale uljepšati život i učiniti ga ugodnijim, a ljudima su činile razna dobročinstva. Njihovi kipovi i slike tvore galeriju idealnih tipova ženske uzor-ljepote različitih razdoblja.

Muze (češ. *Múzy*, polj. *Muzy*) – boginje umjetnosti, kćeri najvišeg boga Zeusa i boginje pamćenja Mnemozine. Bilo ih je devet te su bile podijeljene na Muzu epskog, lirskog, ljubavnog pjesništva, komedije, tragedije, plesa, povijesti, astronomije te himničkog i zbornog pjevanja. **Talijske** (češ. *Thálie*, polj. *Talia*) – kćer boga Zeusa, bila je Muza komedije.

Nemeza (češ. *Nemesis*, polj. *Nemezis*) – boginja odmazde. Ljude je prema zaslugi obdarivala srećom ili nesrećom. Najčešće je obavljala funkciju izvršioca kazne, što je bilo povezano s čovjekovim postupcima i njegovom naravi. Progonila je one koji su se upuštali u bahate postupke i usušivali se činiti nedjela. Proganjala i kažnjavala ih je tako dugo dok ne bi bilo udovoljeno pravdi.

Nimfe (češ. *Nymfy*, polj. *Nimfy*) – vodene, šumske i gorske boginje Grka i Rimljana, slične našim vilama i rusalkama. Potječu od najrazličitijih roditelja te često čak nisu bile ni besmrtni. Redovito su bile ljepotice. Živjele su bezbrižno provodeći vrijeme u pjesmi, plesu i zabavama. Prema podrijetlu i mjestu gdje su živjele dijele se u tri skupine: najade, tj. nimfe voda, drijade, tj. šumske nimfe i oreade, tj. gorske nimfe.

Pandora (češ. *Pandóra*, polj. *Pandora*) – žena Titana Epimeteja koja je donijela na svijet zlo i patnju. Titan Prometej, prijatelj i zaštitnik čovječanstva pomagao je ljudima, oni su postali razumniji i moćni da su se prestali bojati bogova. To se nije svidjelo Zeusu koji je htio uništiti čovječanstvo te je odlučio poslati zlo na njih. Naredio je bogu Hefestu da načini djevojku, on je to učinio i zamolio sve bogove da je bogato obdare. Bogovi su bili široke ruke te su joj osim dobrih darova dali i te kojih su se htjeli riješiti. Zeus je djevojci dao ime Pandora („Obdarena svime“) i zapovijedio da se ona zajedno sa svim tim darovima zatvorenima u čvrstoj škrinji odvede Epimeteju, koji se zaljubio i oženio njome. Ona je otvorila škrinju iz radoznalosti ili na nagovor Epimeteja, ne zna se sa sigurnošću, ali iz nje su izletjele sve nevolje, zla, bolesti, muke i stradanja i razletjele se po čitavom svijetu. Jedino što je ostalo u škrinji potisnuto na samo dno je bila nada.

Pitija (češ. *Pýthia*, polj. *Pytia*) – svećenica u Apolonovu hramu u Delfima kojoj je bilo povjereno objavljivanje proročanstava. Posredstvom Pitije objavljivao je Apolon volju najvišeg boga Zeusa ljudima koji su to molili i prinijeli mu odgovarajuću žrtvu. Njezina su proročanstva imala veliki

ugled te su bila dvosmislena. Narod zbog neobrazovanosti, kao ni mitski junaci, često nisu mogli tumačiti njene riječi.

Penelopa (češ. *Pénélopé*, polj. *Penelopa*) – žena itačkog kralja Odiseja. Do danas je poznata kao svijetao primjer bračne ljubavi i vjernosti. Za Odiseja se udala iz ljubavi. Nakon rođenja sina, Odisej je morao u trojanski rat koji je trajao deset godina te je trebalo još deset dok se nije vratio kući. Čitavo to vrijeme vjerovala je da će se Odisej vratiti, iako su joj mnogi donosili vijesti o njegovoj smrti. U to vrijeme su dolazili mnogi prosici koji nisu htjeli otići dok ne odabere nekoga od njih. Srećom uspjela je odgoditi tu odluku dok se Odisej nije vratio.

Venera (češ. *Venuše*, polj. *Wenus*) – rimska boginja ljepote i ljubavi, istovjetna s grčkom Afroditom. Prvobitno je bila boginja proljeća i oživjele prirode, ali se kasnije pretvorila u boginju ljubavi i ljepote.

3.2.3. MITOLOŠKA BIĆA ZASTUPLJENA U FRAZEMIMA

Amalteja (češ. *Amaltheia*, polj. *Amalteja*) – božanska koza koja je dojila najvišeg boga Zeusa kad ga je majka nakon rođenja ostavila na Kreti. Zbog toga joj je Zeus darovao zlatnog psa koji ju je čuvao sve dok nije uginula. Jedan njezin rog dobila je boginja sreće ili sretne slučajnosti Tihe. Taj rog se neprestano punio jelom i pićem i poznat je kao „rog izobilja“. Od kože te koze Zeus je dao sebi napraviti nesavladivi štit, koji se zove **egida** te kada Zeus zatrese egidom, on stvara buru i munje.

Cerber/Kerber (češ. *Kerberos*, polj. *Cerber*) – troglavi pas čuvar ulaza u podzemni svijet. Imao je tri glave, oko šije zmije i rep koji je završavao zmajskom glavom. U Hadovu podzemnom carstvu imao je funkciju strogog stražara na ulazu, mrtve je blagonaklono u njega puštao, a još strožeg na izlazu, iz njega nije puštao nikoga. Ostao je poznat po svojoj stražarskoj budnosti i dužnosti, iako mu se događalo da ga povremeno netko prevari.

Fama (češ. *Fáma*, polj. *Fama*) – kći boginje zemlje Tere, utjelovljenje glasina i lažnih vijesti. Bila je strašna pernata neman s velikim krilima i hitrim nogama. Koliko je imala perja na tijelu, toliko je imala očiju, ušiju i jezika. Danju i noću nagonila je ljudima strah u kosti, širila izmišljotine i laži i

otkrivala istine. Stanovala je na visokoj gradini koja nije imala ni vrata ni prozora tako da su nesmetano mogli dolaziti i odlaziti njeni pomoćnici, utjelovljenja izmišljenih vijesti, sudbonosnih zabluda, bezrazložnih radosti, lakovjernosti, groze, straha i glasina.

Feniks (češ. *Fénix*, polj. *Feniks*) – ime ptice iz grčkih mitova. Ušla je u grčke i rimske mitove iz Egipta gdje se zvala „boinu“ (čaplja). Kako je boravila uz močvaru, oni su mislili da je rođena iz vode i to sama od sebe, slično kao što se samo od sebe rodilo i sunce prema njihovim predodžbama. Nastalo je vjerovanje da je to ptica koja nakon vladanja nad svijetom uvijek umire i ponovo se rađa. Iz boinua se razvio feniks Grka i Rimljana koji su ga smatrali pticom koja ima moć da se svakih petsto godina u svom gnijezdu spali, a iz pepela ponovno ustaje.

Hidra (češ. *Hydra*, polj. *Hydra*) – neman sa zmijskim tijelom i devet zmajskih glava. Ljudi su protiv nje bili nemoćni jer bi joj iz svake odsječene glave izrastale po dvije nove.

Himera (češ. *Chiméra*, polj. *Chimera*) – fantastična neman, kći stoglavog diva Tifona i žene Ehidne. Bila je kombinacija lava, divlje koze i zmije sa zmajskom glavom. Imala je divovsku snagu i iz sva tri svoja ždrijela rigala je vatru. Zbog svog fantastičnog lika postala je sinonim varljive predodžbe, utvare te vizije nečeg nerealnog.

Meduza (češ. *Medusa*, polj. *Meduza*) – jedna od triju Gorgona, nakaznih kćeri morskog boga Forkija i njegove žene Kete. Za razliku od svojih sestara, bila je smrtna, ali inače im je sasvim sličila svojim iscerenim licem, prignječenim nosom, nakaznim, životinjskim zubima, metalnim krilima i zmijama otrovnicama umjesto kose. Ugledavši je, čovjek bi se od groze naprosto skamenio.

Pegaz (češ. *Pegas*, polj. *Pegaz*) – krilati konji koji je izletio iz tijela Gorgone Meduze kad joj je junak Perzej odrubio glavu. Mogao je letjeti brzinom vjetra. Živio je na visokim gorama s kojih se spuštao kada je bio žedan. Bio je Zeusov konj te kada je udario kopitom izbijao je čudesan izvor iz kojega je tekla voda koja je nadahnjivala pjesnike.

Sfinga (češ. *Sfinx*, polj. *Sfinks*) – u grčkoj mitologiji neman sa ženskom glavom, lavljim tijelom i ptičjim krilima. Živjela je na gori Sfingiju kraj Tebe i dosađivala ljudima pitanjima koje su joj dale Muze. Onoga kome je postavila pitanje i koji ne bi riješio zagonetku je ubila. Grčka sfinga je uvijek bila ženska osoba i simbol tajanstva i pogubnosti.

Sirene (češ. *Sirény*, polj. *Syreny*) – kćeri riječnog boga Aheloja, čudovišta sa ženskom glavom i ptičjim tijelom. Isticale su se krasnim glasovima te su pozvale na natjecanje Muze od kojih su izgubile te su ih one za kaznu pretvorile u ptice. Zbog sramote su se preselile na stjenovit otok nedaleko od Scile i Haribde gdje su svojim slatkim pjevanjem mamile mornare na obalu, davile ih i iz njihovih tijela isisavale krv.

Skila (češ. *Skylla*, polj. *Skylla*) – morsko čudovište sa šest glava i dvanaest nogu. Živjela je u dubokoj spilji nasuprot stijeni gdje je na pomorce vrebala Haribda i hvatala je sve živo što joj je došlo na dohvat. **Haribda** (češ. *Charybda*, polj. *Charybda*) – morska neman, utjelovljenje opasnog vira u Mesinskom tjesnacu. Zajedno su prijetile pomorcima u tjesnacu između Sicilije i Kalabrije.

Titani (češ. *Titáni*, polj. *Tytani*) – sinovi i kćeri Urana, boga neba, i boginje zemlje, Geje. Prvobitno ih je bilo dvanaest: šest muških bića i šest ženskih. Bili su bogovi koji su vladali prije grčkih bogova s Olimpa. Kad je Zeus odrastao, započela je borba za vladavinu svijetom u kojoj je Zeus pobijedio. Njegovom pobjedom prestala je vladavina titana na svijetu. Prema grčkim mitovima, današnji su ljudi koji vladaju svijetom potomci titana.

3.2.4. ZEMLJOPISNI POJMOVI ZASTUPLJENI U FRAZEMIMA

Leta (češ. *Léthé*, polj. *Lete*) – prema grčkoj mitologiji bujica zaborava u podzemnome svijetu. Iz nje su pile duše umrlih kako bi zaboravile svako sjećanje i uspomenu na sve dobro i zlo što im se dogodilo u zemaljskom životu.

Olimp (češ. *Olymp*, polj. *Olimp*) – planina u Grčkoj na kojoj je prema grčkoj mitologiji prebivalo dvanaest najviših, glavnih grčkih božanstava (Olimpljani). Ondje su stanovali u kristalnim palačama koje je umjetnički ukrasio bog Hefest, a ulaz u Olimp bila su vrata od oblaka. Najviši među Olimpljanima bio je „vladar bogova i ljudi“ Zeus.

Elizejske poljane (češ. *Elysium*, polj. *Elizjum*, *Pola Elizejskie*) – raj za heroje, prebivalište blaženih koji se nalazio na dalekom zapadu Zemlje. Oko njega je tekla rijeka Leta. Živjeli su tamo heroji u ugodnom društvu, lijepom krajoliku i herojskim potjerama, u lovu te gozbama. Razlikuje se od Hada u kojem pokojnici žive kao sjene.

Rubikon (češ. *Rubikon*, polj. *Rubikon*) – mala rijeka na sjeveru Italije koja je bila granica između Italije i Cisalpinske Galije 59. g. pr. Kr. Rimski vojskovođa Julije Cezar je 49. g. pr. Kr. prešao Rubikon sa svojom vojskom čime je prekršio zakon Rimskog senata i to je značilo početak građanskog rata protiv Pompeja i Senata. Prešao je rijeku izrekavši čuvenu krilaticu: „Kocka je bačena!” i od tada postoji izraz „prijeći Rubikon“ koji se rabi i danas.

Troja (češ. *Trója*, polj. *Troja*) – antički grad na sjeverozapadnom dijelu Turske. Grad u kojemu je prema grčkome mitu započeo Trojanski rat za koji je kriv Paris, sin kralja Prijama. Grci su osvojili Troju varkom tako što su prema mitologiji u grad uveli Trojanskoga konja koji je bio pun grčkih ratnika koji su osvojili grad.

4. Strukturna podjela mitoloških frazema u češkom i poljskom jeziku

U frazeološkoj teoriji prisutno je više raznih podjela frazema, ali s obzirom na sintaktički glavnu sastavnicu, mogu se podijeliti na: *glagolske*, *imeničke*, *priložne*, *pridjevske* (kategorije koje su najbrojnije), a spominju se i *brojevn*, *zamjenički*, *neodređeno-količinski*, *modalni* te *uzvični* frazemi (koji pripadaju malobrojnijim skupinama). Bitan je semantički aspekt koji nam pomaže odrediti kategorijalno značenje frazema. Ako se značenje izražava glagolom ili glagolskim skupom riječi, radi se o glagolskom frazemu (npr. *uzjahati Pegaza*), u suprotnom, ako se značenje izražava imenicom ili imeničkim skupom, radi se o imeničkom frazemu (npr. *Augijeve štale*) (Fink-Arskovski, 2002: 9).

Frazem često po svojoj strukturi i kategoriji može biti glagolski ili imenički, ali strukturno i kategorijalno značenje često se ne poklapaju, stoga, kako bi se olakšala podjela, u ovome radu će se koristiti podjela frazema s obzirom na strukturu frazema, tj. na sintaktički aspekt (*imeničke* i *glagolske* frazeme) te na *poredbene* frazeme (koji se često izdvajaju kao zaseban strukturni tip). Imenički frazemi u rečenici mogu imati sintaktičku funkciju subjekta, objekta, apozicije i imenskog dijela predikata, glagolski frazemi se uvrštavaju u rečenicu u funkciji predikata, a poredbeni su oni u kojima se pojavljuje poredbeni veznik *kao* (polj. *jak*, češ. *jako*).

4.1. Mitološki frazemi u češkom jeziku

Mitološki frazemi u češkom jeziku preuzeti su iz rječnika pod redakcijom Františka Čermáka, *Slovník české frazeologie a idiomatiky – výrazy slovesné, neslovesné i přirovnání* te iz rječnika Terese Zofie Orloš, *Velký česko-polský frazeologický slovník*.

4.1.1. STRUKTURNO IMENIČKI FRAZEMI

U ovome odlomku navedeni su strukturno imenički mitološki frazemi u češkome jeziku. Ukoliko se frazem izražava imenicom ili imeničkim skupom riječi, riječ je o imeničkome. Ova kategorija je ujedno i najbrojnija u korpusu češke mitološke frazeologije.

1. olympští bohové/bohové na Olympu

ZNAČENJE: *ljudi ponosni na svoj nadređen, viši položaj i koji se ponašaju uzvišeno i ponosno*

HRVATSKI EKVIVALENT: Olimpljani

2. bůžek lásky

ZNAČENJE: *mitološko biće u obliku dječaka s krilima, oružan lukom i strijelom koji odražava ljubav*

HRVATSKI EKVIVALENT: bog ljubavi

3. danajský dar

ZNAČENJE: *nešto darovano ili stečeno darivanjem što umjesto koristi donosi darovanom jedino poteškoće, štetu, eventualno i uništenje*

HRVATSKI EKVIVALENT: Danajski dar

4. Augiášův chlév

ZNAČENJE: *okruženje gdje je veliki nered (u konkretnom i abstraktnom smislu)*

HRVATSKI EKVIVALENT: Augijeve štale

5. Eridino/Paridovo jablko, jablko sváru/sporu

ZNAČENJE: *uzrok neslaganja, konflikata, sukob interesa ili mišljenja, svađa, nesloga, poticaj tomu (često sitan, ali koji vodi i k ozbiljnim posljedicama)*

HRVATSKI EKVIVALENT: Eridina zlatna jabuka/jabuka razdora

6. Olympský/olympijský klid

ZNAČENJE: *ničim nepokolebljiv mir i harmonija*

HRVATSKI EKVIVALENT: olimpski mir

7. Oidipovský komplex

ZNAČENJE: *nesvjesna fizička sklonost dječaka prema majci, a veže se sa strahom na reakciju oca kao rivala*

HRVATSKI EKVIVALENT: Edipov kompleks

8. Trojský kůň

ZNAČENJE: *postupak koji vodi do gubitka protivnika ili do nadmudrivanja ga*

HRVATSKI EKVIVALENT: trojanski konj

9. Prokrustovo/prokrustovské lože

ZNAČENJE: a) *nešto što nepoželjno tišti, na silu ograničava, iskrivljuje ili uniformira, nasilno prilagođavanje nečemu mimo mogućnosti, znanja;*

b) *neudoban, kratak krevet, obično improvizovan*

HRVATSKI EKVIVALENT: Prokrustova postelja

10. miláček/zasvěcenec Múz

ZNAČENJE: *izuzetno nadaren umjetnik, obično pjesnik; onaj koji je predan kreativnoj djelatnosti u nekoj umjetnosti*

HRVATSKI EKVIVALENT: miljenik Muza

11. miláček štěstěny⁶

ZNAČENJE: *čovjek kojemu sve (sumnjivo) uspijeva u životu, na poslu, kojega u njegovu životu prati sreća, onaj koji ima takav ugled*

HRVATSKI EKVIVALENT: miljenik Fortune

12. (trpět) Tantalova muka

ZNAČENJE: *(trpjeti) mučenje, jaka bol, gorljiva želja za nečim; uzaludno iskušenje*

HRVATSKI EKVIVALENT: Tantalove muke

13. desátá múza

ZNAČENJE: *film kao moderna vrsta umjetnosti*

HRVATSKI EKVIVALENT: filmska industrija

14. Ariadnina nit/Ariadnino klubko, vinout se něčím jako Ariadnina nit

ZNAČENJE: *uputa, instrukcija, vodič i sl. koji pomažu orijentaciji u složenim situacijama, kako za njih pronaći rješenje i izaći iz njih*

HRVATSKI EKVIVALENT: Ariadnina nit

15. pythická odpověď, mluvit/tvářit se jako Pýthie

ZNAČENJE: *dvosmislen, obično namjerno nejasan odgovor, razgovor o postavljenom pitanju, biti sposoban govoriti i pretvarati se dugo, misteriozno ili ravnodušno (ovisno o pozornosti slušatelja, često ga i svjesno mučiti)*

HRVATSKI EKVIVALENT: pitijski odgovor, govoriti kao Pitija

16. Achillova pata

ZNAČENJE: *određeni, poseban nedostatak, slabost nekoga ili nečega koji može negativno utjecati i ugroziti cjelinu*

⁶ Štěstěny češki je naziv rimske božice Fortune.

HRVATSKI EKVIVALENT: Ahilova peta

17. herkulovská/Herkulova práce

ZNAČENJE: *izuzetno teška, naporna djelatnost (fizička, rjeđe i psihička), takav posao zahtijeva i nadljudske napore*

HRVATSKI EKVIVALENT: Herkulov posao/rad

18. sisyfovská/Sisyfova práce/úsilí, práce Sisyfova, konat/dělat Sisyfovu/sisyfovskou práci

ZNAČENJE: *izuzetno teška, naporna djelatnost (fizička i psihička), posao obavljan s velikim naporom, ali uzalud, beskorisno, bez ikakvih rezultata*

HRVATSKI EKVIVALENT: Sizifov trud/posao

19. Scylla a Charybda, mezi Scyllou a Charybdou

ZNAČENJE: *opasnost koja grozi istodobno s dvije strane; situacija u kojoj bijeg od jednog zla znači pad u drugo, još gore zlo*

HRVATSKI EKVIVALENT: između Scile i Haribde

20. dračí setba⁷

ZNAČENJE: *radnja koja bi trebala spriječiti poteškoće, sukobe, ali za posljedicu donosi katastrofu, probleme, uništenje, smrt i to obično i njenom uzročniku*

HRVATSKI EKVIVALENT: zmajska sjetva

21. tajemná/mlčenlivá sfinga

ZNAČENJE: *čovjek koji djeluje prema svemu tajanstvenim dojmom svoga prividno drskog ponašanja, tišina i upadljiva rezerviranost prema izrečenom mišljenju i stavu*

HRVATSKI EKVIVALENT: šutiti kao sfinga

⁷ Podrijetlo iz starogrčke mitologije jer su iz zmajevih zuba, kada su bili posijani, niknuli u potpunosti naoružani vojnici.

22. Pandořina skřínka

ZNAČENJE: *simbol zločudnog dara i leglo zla*

HRVATSKI EKVIVALENT: Pandorina kutija

23. orfický smutek/smutek Orfeův

ZNAČENJE: *s iskrenim osjećajem proživljavana tuga, bol, osobito zbog smrti nekoga bliskog*

HRVATSKI EKVIVALENT: Orfejska tuga

24. zasvěcenec Thálie

ZNAČENJE: *glumac (onaj koji je predan umjetničkom zvanju)*

HRVATSKI EKVIVALENT: glumac

25. Amorův šíp, Kupidova střela

ZNAČENJE: *probuditi ljubavne osjećaje, ljubav*

HRVATSKI EKVIVALENT: Kupidova strijela

26. Janusova/janusovská tvář

ZNAČENJE: *osobina čovjeka koja se očituje dvoiličnim, neiskrenim, lažnim, licemjernim, prikrivenim ponašanjem, pokvarenim ponašanjem i preuzimanjem dvoiličnih mišljenja prema situaciji*

HRVATSKI EKVIVALENT: Janusovo lice

27. gordický uzel

ZNAČENJE: *složeno, nerješivo ili veoma teško rješivo pitanje, problem, stvar*

HRVATSKI EKVIVALENT: gordijski čvor

28. zlatý věk⁸

ZNAČENJE: *razdoblje najvećeg cvjetanja, razvoja (osobito neke oblasti društvene prirode)*

HRVATSKI EKVIVALENT: zlatno doba

4.1.2. STRUKTURNO GLAGOLSKI FRAZEMI

U ovome odlomku riječ je o frazemima koji su izraženi glagolom ili glagolskim skupom riječi. Strukturno glagolski frazemi češkoga jezika neusporedivo su najsiromašniji u analiziranom korpusu.

1. napít se z vody Léthé, napít se z řeky zapomnění

ZNAČENJE: *riješiti se uspomena, problema, zaboraviti o svemu*

HRVATSKI EKVIVALENT: voda Zaborava

2. být v náručí Morfeově

ZNAČENJE: *(čovjek noću) biti u dubokom snu i lijepo sanjati*

HRVATSKI EKVIVALENT: Morfejev zagrljaj

3. spálit si/popálit si křídla

ZNAČENJE: *razočarati se, doživjeti neuspjeh, proživjeti razočaranje*

HRVATSKI EKVIVALENT: spržiti komu krila

4.1.3. STRUKTURNO POREDBENI FRAZEMI

U ovome odlomku riječ je o poredbenim frazemima češkoga jezika koji mogu imati oblik skupa riječi ili cijele rečenice. Prepoznaju se po češkome poredbenom vezniku *jako*.

⁸ U grčkoj mitologiji bio je prvi od četiri razdoblja kada su ljudi poštivali poštenje i pravdu i živjeli u vječnom miru, za razliku od drugih razdoblja gdje je prevladavala ljubav prema imovini i ratu.

1. **(být) krásný jako Adónis**

ZNAČENJE: *(mladić tijelom i licem u očima žena) biti veoma zgodan, krasan i lijepo građen*

HRVATSKI EKVIVALENT: lijep kao Apolon

2. **být (bdělý) jako Argus**

ZNAČENJE: *(obično muž u funkciji čuvara povjerene stvari) stražariti, čuvati nešto neumorno i stalno, po mogućnosti nepogrešivo i budna pogleda*

HRVATSKI EKVIVALENT: imati oči posvuda

3. **(být) silný jako Bivoj⁹**

ZNAČENJE: *(muškarac) biti fizički neobično snažan (obično i krupnoga stasa); biti snažan, odvažan i hrabar, osobito u borbi*

HRVATSKI EKVIVALENT: jak kao Kraljević Marko

4. **(být) krásný jako (antický) bůh/Apollón**

ZNAČENJE: *(muškarac, mladić) biti savršeno, idealno fizički lijep, privlačan*

HRVATSKI EKVIVALENT: lijep kao Apolon

5. **střežit/hlídat něco jako Cerberus/Kerberos, být neúprosný jako Cerber**

ZNAČENJE: *stražariti, čuvati nešto veoma strogo, borbeno ili prijeteći i biti spreman odmah intervenirati*

HRVATSKI EKVIVALENT: čuvati kao Kerber

6. **vzlétnout/zrodit se jako fénix (z popela)**

ZNAČENJE: *(čovjek, narod i sl. u slučaju teške, okrutne situacije, krize, rata, koji je sposoban tvoriti i ima životnu energiju) imati u sebi veliku, neuništivu snagu za život i biti u mogućnosti brzo nadoknaditi sve gubitke i ponovno se iznenađujuće i veličanstveno razvijati*

⁹ Bivoj je češki mitološki junak poznat po svojoj snazi koja mu je bila dovoljna da bez oružja ulovi divlju zvijer.

HRVATSKI EKVIVALENT: dići se/dizati se iz pepela poput feniksa

7. **být jako Herkules/Héraklés na rozcestí**

ZNAČENJE: *(obično muškarac pred osnovnom odlukom) kolebati se ili oklijevati*

HRVATSKI EKVIVALENT: biti kao Heraklo na raskrižju

8. **(být) silný/mít sílu jako Herkules**

ZNAČENJE: *(obično muškarac) biti sposoban pobijediti prepreke i protivnike jače od samoga sebe, uzdići veoma težak teret; isticati se ogromnom fizičkom snagom*

HRVATSKI EKVIVALENT: jak kao Kraljević Marko

9. **být jako hydra**

ZNAČENJE: *(društvena, obično krajnje negativna pojava, pokret, rat, kuga, porok i sl.) biti veoma moćan i širiti se, množiti se i impresionirati svojim utjecajem sve više ljudi, područja i sl. te biti teško pobjediv*

HRVATSKI EKVIVALENT: lernejska Hidra

10. **vznést se/vzlétnout jako Ikarus**

ZNAČENJE: *hrabro, odvažno, često i riskantno poletjeti, pomoću nečega se uzdignuti; hrabro, odvažno se proslaviti nečim, nekako steći uspjeh i sl. (često završi naglo i tragično)*

HRVATSKI EKVIVALENT: tko visoko leti, nisko pada

11. **být/řádit/přihnát se/vrhnout se na někoho jako lítice/fúrie**

ZNAČENJE: *(žena u verbalnoj reakciji, moguće i fizičkoj, na uvredu, provokaciju i sl.) ljutito, bijesno, žestoko nekome početi psovati, neopravdano osuđivati sve greške i prijetiti, moguće i tući; divlje, ljutito i osvetoljubivo dotrčati, prići i napasti nekoga*

HRVATSKI EKVIVALENT: uhvatiti koga furija

12. **bohatý jako Midas**

ZNAČENJE: *ne imati ništa*

HRVATSKI EKVIVALENT: nemati ni kučeta ni mačeta

13. **zhlížet se v sobě jako Narcis**

ZNAČENJE: *(obično mladić u odnosu prema vlastitim, stvarnim i navodnim, prednostima i uspjesima, ili i fizičkoj ljepoti) nekritički, slijepo i glupo idealizirati i diviti se sam sebi; egocentrično si laskati i zamišljati se mnogo ljepših ili savršenijih osobina*

HRVATSKI EKVIVALENT: biti narcis

14. **být jako Nemesis**

ZNAČENJE: *(osobito žena svojim dugoročnim ponašanjem ili i načinom govora, s naglaskom na moralne vrijednosti) nepomirljivo i strogo nekoga (proganjati i truditi se) pravedno kazniti; izgledati uzvišeno, strogo, prijeteći*

HRVATSKI EKVIVALENT: nemesis, nemeza

15. **vypadat jako ochechule/vochechule, být taková ochechule/vochechule¹⁰**

ZNAČENJE: *(žena, eventualno djevojka svojim prirodnim izgledom, osobito licem i kosom) biti iznimno ružna, nepravilnih, grubih ili izobličenih crta (lica), općenito neuredna, neošišana, nepočešljana i sl.*

HRVATSKI EKVIVALENT: ružan kao akrap/grdobina

16. **čekat na někoho jako Penelopa, být věrná někomu jako Penelopa**

ZNAČENJE: *strpljivo trpjeti odvajanje od osobe (o djevojci), čuvati vjernost*

HRVATSKI EKVIVALENT: biti vjeran kao Odisejeva Penelopa

¹⁰ Ochechule – češki prijevod lat. sirena.

17. překročit Rubikon

ZNAČENJE: *učiniti neopoziv korak i donijeti važnu odluku u nekoj radnji iz koje više nema povratka*

HRVATSKI EKVIVALENT: prijeći Rubikon

18. ječet jako siréna

ZNAČENJE: *prodorno i neugodno glasno, uznemirujuće se derati, vrištati, zvati, eventualno plakati; pjevati prodornim i neugodno visokim, oštrim, malo melodičnim glasom*

HRVATSKI EKVIVALENT: derati se iz petnih žila

19. lákat/vábit někoho jako siréna

ZNAČENJE: *(obično žena, osobito svojim čarima, ljepotom) veoma snažno i ustrajno, domišljato, eventualno podmuklo i neodoljivo nekoga (erotički) mamiti, zavoditi*

HRVATSKI EKVIVALENT: sirenski zov

20. to je jako nosit sovy do Athén

ZNAČENJE: *(nekome iskusnome savjetovati, podučavati ga i sl.) to je sasvim nepotrebno, eventualno ludo i smiješno; to je uzaludan i beskoristan trud tamo gdje uopće nije potreban*

HRVATSKI EKVIVALENT: nositi sove u Atenu/prelijevati iz šupljega u prazno

21. (být) krásná jako Venuše

ZNAČENJE: *(žena, djevojka cjelovitim izgledom) biti izuzetno, gotovo nevjerojatno lijepa, idealno vitka i privlačna*

HRVATSKI EKVIVALENT: džepna Venera

4.2. Mitološki frazemi u poljskom jeziku

Mitološki frazemi u poljskom jeziku preuzeti su iz rječnika Piotra Müldnera-Nieckowskog, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, rječnika D. Podlawske i M. Świątek-Brzezińskiej,

Słownik frazeologiczny języka polskiego te rječnika Stanisława Skorupke, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*.

4.2.1. STRUKTURNO IMENIČKI FRAZEMI

U ovome odlomku navedeni su strukturno imenički frazemi poljskoga jezika čiji je korpus najbrojniji u poljskome jeziku.

1. **pięta Achillesa/achillesowa**

ZNAČENJE: *nečija slaba strana; polje koje nekomu stvara poteškoće*

HRVATSKI EKVIVALENT: Ahilova peta

2. **strzała Amora/Kupidyna/Erosa**

ZNAČENJE: *ljubav, nagli osjećaji, nagli osjećaj ljubavi prema drugoj osobi*

HRVATSKI EKVIVALENT: Kupidova strijela

3. **nić Ariadny, dojść/trafić po nitce do kłębka**

ZNAČENJE: *pokazatelj kako izaći iz teške situacije; misao, nit, ideja nečijih razmišljanja*

HRVATSKI EKVIVALENT: Arijadnina nit

4. **stajnia/stajnie Augiasza/augiaszowa/augiaszowe**

ZNAČENJE: *mjesto u kojem vlada ogroman nered, zbrka, prljavština*

HRVATSKI EKVIVALENT: Augijeve štale

5. **argusowa czujność/argusowy wzrok/argusowe spojrzenie**

ZNAČENJE: *biti vrlo oprezan, stalno motriti; pogled pred kojim se nitko ne može sakriti*

HRVATSKI EKVIVALENT: imati oči posvuda

6. **koszula/suknia/szata Dejaniry**

ZNAČENJE: *nešto što uzrokuje veliku bol, muku od koje nema bijega*

HRVATSKI EKVIVALENT: Nesova haljina

7. **Kompleks Edypa**

ZNAČENJE: *nesvjesna fizička sklonost dječaka prema majci, a veže se sa strahom na reakciju oca kao rivala*

HRVATSKI EKVIVALENT: Edipov kompleks

8. **pod egidą**

ZNAČENJE: *pod stražom, vodstvom, zaštitom*

HRVATSKI EKVIVALENT: biti pod egidom

9. **wściekła furia**

ZNAČENJE: *velika ljutnja, gnijev, bijes*

HRVATSKI EKVIVALENT: uhvatiti koga furija

10. **złote jabłko, jabłko niezgody/Eris**

ZNAČENJE: *koristan interes, efikasna imovina koja je uzrok konflikata; bogatstvo kao objekt žudnje*

HRVATSKI EKVIVALENT: Eridina zlatna jabuka

11. **koń trojański**

ZNAČENJE: *o nekomu ili nečemu što donosi gubitak, što protivnik donosi kako bi varkom pobijedio; opasan poklon*

HRVATSKI EKVIVALENT: trojanski konj

12. **lary i penaty**

ZNAČENJE: *obiteljski dom, obitelj; imovina, kućanski aparati*

HRVATSKI EKVIVALENT: lari i penati

13. lot ikaryjski/ikarowe loty

ZNAČENJE: *hrabar, ali neuspješan pothvat, može završiti tragično*

HRVATSKI EKVIVALENT: Ikarov let

14. wzrok, spojrzenie Meduzy

ZNAČENJE: *oštar, neugodan, prodoran pogled; mit koji mijenja čovjeka u kamen*

HRVATSKI EKVIVALENT: Meduzin pogled

15. dziesiąta muza

ZNAČENJE: *film, kinematografija*

HRVATSKI EKVIVALENT: filmska industrija

16. jedenasta muza

ZNAČENJE: *televizija*

HRVATSKI EKVIVALENT: televizija

17. róg obfitości/Amaltei

ZNAČENJE: *velike zalihe nekoga dobra; izvor bogatstva, dobiti, zarade, plodnosti; u velikoj mjeri*

HRVATSKI EKVIVALENT: Amaltejin rog/rog izobilja

18. janusowe oblicze

ZNAČENJE: *tajanstveno, promjenjivo, dvosmisleno lice; dvije različite strane nečega; nečiji karakter, način dvoličnog ponašanja i načina života*

HRVATSKI EKVIVALENT: Janusovo lice

19. marsowe oblicze, marsowa mina/twarz

ZNAČENJE: *strašan, mračan, surov izraz lica; nezadovoljan izraz lica*

HRVATSKI EKVIVALENT: prostrijeliti pogledom

20. argusowe oczy

ZNAČENJE: *oprezno, sumnjičavo gledati, čuvati; sumnjiv, ljubomoran*

HRVATSKI EKVIVALENT: Argusove/argusovske oči

21. Pytyjska odpowiedź, mówić jak Pytia

ZNAČENJE: *dvosmislen, nerazumljiv, nejasan, nedefiniran, zagonetan odgovor, izjava, osobito koji se odnosi na budućnost*

HRVATSKI EKVIVALENT: pitijski odgovor

22. puszka Pandory¹¹

ZNAČENJE: *izvor nesreće, briga, nevolja*

HRVATSKI EKVIVALENT: Pandorina kutija

23. praca herkulesowa

ZNAČENJE: *vrlo težak posao, koji zahtijeva veliku fizičku snagu, nadljudsku snagu i mogućnosti*

HRVATSKI EKVIVALENT: Herkulov posao

24. syzyfowa praca

ZNAČENJE: *nepotrebna muka, napor, težak posao koji ne donosi rezultate*

HRVATSKI EKVIVALENT: Sizifov trud

25. marsowe spojrzenie

ZNAČENJE: *koje izražava gnjev; izražava odlučnost i ne trpi protivljenje*

HRVATSKI EKVIVALENT: presjeći koga pogledom

26. Olimpijski spokój

ZNAČENJE: *ničim nepokolebljiv, čvrst, potpuni mir*

¹¹ Često se koristi i izraz *puszka z Pandorą/pandorą*.

HRVATSKI EKVIVALENT: olimpski mir

27. Paniczny strach

ZNAČENJE: *opći, nekontroliran, nagli, često neobjašnjivi strah*

HRVATSKI EKVIVALENT: panični strah

28. syreni śpiew

ZNAČENJE: *lijepi, divan, koji izaziva oduševljenje, koji mami i vuče*

HRVATSKI EKVIVALENT: sirenski zov

29. tytan pracy

ZNAČENJE: *osoba koja radi bez odmora, stalno, ljudski nemoguće, ističe se svojom snagom*

HRVATSKI EKVIVALENT: titan

30. węzeł gordyjski

ZNAČENJE: *problem koji se ne može razriješiti, složena stvar koju je teško riješiti*

HRVATSKI EKVIVALENT: gordijski čvor

31. kraina cieni¹², królestwo zmarłych/umarłych

ZNAČENJE: *mjesto gdje poživaju mrtvi; podzemlje/nebo*

HRVATSKI EKVIVALENT: kraljevstvo božje/nebesko

4.2.2. STRUKTURNO GLAGOLSKI FRAZEMI

U ovome odlomku navedeni su strukturno glagolski frazemi poljskoga jezika koji u rečenici imaju funkciju predikata.

¹² U grčkoj mitologiji to je mjesto gdje prebivaju duše mrtvih – Elizejske poljane.

1. ugodzony strzałą Amora

ZNAČENJE: *biti zaljubljen*

HRVATSKI EKVIVALENT: pogođen Amorovom strijelom

2. uprzętać/sprzątać, czyścić/wyczyścić stajnię/stajnie Augiasza/augiaszową/augiaszowe

ZNAČENJE: *mučiti se s nečim, teško nešto dovesti u red; raditi težak, naporan posao*

HRVATSKI EKVIVALENT: Augijeve štale

3. puścić famę

ZNAČENJE: *širiti glasine, laži o nekoj temi, govoriti o nečemu*

HRVATSKI EKVIVALENT: fama volat

4. miewać/mieć, stroić chimery

ZNAČENJE: *raditi grimase, biti promjenjiva, nepredvidljiva raspoloženja*

HRVATSKI EKVIVALENT: raditi grimase

5. robić co z gracją

ZNAČENJE: *raditi nešto s lakoćom, ljepotom, ljupkošću, privlačnošću, šarmom i čari*

HRVATSKI EKVIVALENT: ophoditi se s gracijom

6. ktoś wpaść/być/leżeć w objęciach Morfeusza

ZNAČENJE: *u snu, za vrijeme sna; zaspati*

HRVATSKI EKVIVALENT: Morfejev zagrljaj, baciti se Morfeju u krilo

7. wpadać w panikę

ZNAČENJE: *iznenada se zaprepastiti, uplašiti, izbezumiti se od straha (često bez razloga)*

HRVATSKI EKVIVALENT: uhatiti koga panika

8. **dosiadać Pegaza, jeździć pegazem**

ZNAČENJE: *stvarati, imati inspiraciju*

HRVATSKI EKVIVALENT: uzjahati/sjesti na Pegaza; postati pjesnikom

9. **być, znaleźć się między Scyllą a/i Charybdą**

ZNAČENJE: *biti u situaciji u kojoj s obje strane prijete opasnost, u kojoj nema izlaza*

HRVATSKI EKVIVALENT: između Scile i Haribde

10. **cierpieć męki Tantala/tantalowe**

ZNAČENJE: *mučiti se jer se ne može doći do nečega što se želi, iako je to očigledno blizu; muke bez kraja*

HRVATSKI EKVIVALENT: Tantalove muke

11. **przecinać, rozcinać węzeł gordyjski**

ZNAČENJE: *razriješiti zamršenu, tešku stvar odlučno, radikalno, hrabro i na najjednostavniji način*

HRVATSKI EKVIVALENT: presjeći/riješiti gordijski čvor

4.2.3. STRUKTURNO POREDBENI FRAZEMI

U ovome odlomku navedeni su poredbeni frazemi poljskoga jezika, koji se prepoznaju po poredbenom vezniku *jak*.

1. **piękny jak Apollo**

ZNAČENJE: *zgodan, vitak muškarac*

HRVATSKI EKVIVALENT: lijep kao Apolon

2. **zbudowany, smukły jak Apollo**

ZNAČENJE: *muškarac skladne građe tijela*

HRVATSKI EKVIVALENT: građen kao cipal

3. czuwać/pilnować kogoś jak cerber

ZNAČENJE: *paziti, čuvati nekoga pažljivo, pod budnim okom*

HRVATSKI EKVIVALENT: čuvati kao Kerber/kerberski

4. odradzać się, powstawać, z martwych wstawać jak Feniks/feniks z popiołów

ZNAČENJE: *neočekivano se ponovno rađati; ponovno se uzdići u sličnom obliku iz ruševina, iz pepela*

HRVATSKI EKVIVALENT: dići/dizati se iz pepela poput feniksa

5. ktoś silny jak Herkules

ZNAČENJE: *(muškarac) veoma snažan*

HRVATSKI EKVIVALENT: jak kao Kraljević Marko

6. głupi jak midasowe/ośle uszy

ZNAČENJE: *o nekomu tko je jako glup*

HRVATSKI EKVIVALENT: glup kao magare

7. sypać jak z rogu obfitości

ZNAČENJE: *u velikoj mjeri, obilno, puno*

HRVATSKI EKVIVALENT: Amaltejin rog/rog izobilja

8. tajemniczy/zagadkowy/nieodgadniony jak sfinks, wyglądać, milczeć jak sfinks

ZNAČENJE: *vrlo tajanstvena, zagonetna, misteriozna osoba*

HRVATSKI EKVIVALENT: šutiti kao sfinga

5. Konceptualna analiza čeških i poljskih mitoloških frazema

Frazeologija precizno oslikava odnos jezika i kulture. Veliki broj frazema utemeljen je na metaforama te konceptualna analiza služi za prikazivanje frazeološkog značenja. Za shvaćanje značenja frazeološke jedinice nije potrebna sama ta jedinica i njene sastavnice, nego značenje stvara čovjek iz svoga konceptualnog iskustva, ovisno o njegovu razumijevanju određenog metaforičkog izraza. Konceptualnom analizom prikazuju se tematsko-značenjska područja koja frazemi opisuju kao odraz ljudskoga uma. U taj koncept ubrajaju se frazemi jednakoga značenja koji se pri tome ne moraju u potpunosti podudarati strukturom. Najbrojniji frazemi većine jezika oni su koji se odnose na čovjeka, što će se vidjeti i u ovoj analizi mitoloških frazema.

Unutar konceptualne analize mitoloških frazema oni će biti razvrstani u dvije skupine, na frazeme koji se odnose na čovjeka (na njegove osobine, stanja, međuljudske odnose...) i na ostale, na one koji se odnose na neživo (koji se odnose na stvari, pojave...)¹³

5.1. Mitološki frazemi koji se odnose na čovjeka

Mitološki frazemi koji se odnose na čovjeka zauzimaju najveći dio prikupljenoga korpusa. Frazema koji se odnose na čovjeka je 65, od toga 34 frazema je iz češkoga jezika i 31 frazem je iz poljskoga jezika. Ti frazemi mogu se podijeliti na nekoliko podskupina koje će biti navedene u nastavku. Nekoliko je frazema koji mogu pripadati u više podskupina. Pretežito se to odnosi na one frazeme koji pripadaju podskupini muško-žensko.

5.1.1. MUŠKO-ŽENSKO

Kao prvo mitološki frazemi koji se odnose na čovjeka mogu se podijeliti ovisno o tome da li se u značenju odnose na muške ili na ženske osobe. Ti frazemi opisuju čovjekovo fizičko stanje, njegov izgled, ili međuljudske odnose. Više je mitoloških frazema koji se odnose na muške osobe,

¹³ Za analizu su korišteni mitološki frazemi koji su u ovome radu navedeni u odlomku 4. *Strukturna podjela mitoloških frazema u češkom i poljskom jeziku*, ukupno njih 102.

nego onih koji se odnose na ženske osobe. U češkome jeziku više je frazema koji se odnose na muške osobe jer postoje neka božanstva koja se ne koriste u poljskome jeziku.

Tako postoje frazemi koji se odnose samo na muške osobe:

– u **češkome jeziku**: *bůžek lásky, Oidipovský komplex, být krásný jako Adónis, být bdělý jako Argus, být silný jako Bivoj, být krásný jako Apollón, být jako Herkules na rozcestí, být silný jako Herkules, zhlížet se v sobě jako Narcis, a*

– u **poljskome jeziku**: *kompleks Edypa, piękny jak Apollo, zbudowany jako Apollo, ktoś silny jako Herkules,*

te frazemi koji se odnose samo na ženske osobe:

– u **češkome jeziku**: *vrhnout se na někoho jako fúrie, vypadat jako ochechule, být jako Nemesis, čekat na někoho jako Penelopa, lákat někoho jako siréna, být krásná jako Venuše, a*

– u **poljskome jeziku**: *być piękna jak Wenus, być wierną Penelopą, wściekła furia, robić co z gracją.*

5.1.2. ČOVJEKOVA VANJŠTINA I FIZIČKO STANJE

Mitološki frazemi koji opisuju čovjekovo fizičko stanje i njegov izgled čine drugu i najmanju podskupinu. Odnose se na čovjekovu građu i na njegovu ljepotu ili ružnoću. Obično se još dijele ovisno o tome da li opisuju mušku ili žensku osobu i većina frazema ovdje navedenih su frazemi isti kao u prethodnoj podskupini.

– U **češkome jeziku** to su frazemi: *bůžek lásky, být krásný jako Adónis, být silný jako Bivoj, být krásný jako Apollón, vypadat jako ochechule, být krásná jako Venuše, a*

– u **poljskome jeziku** to su: *marsowa twarz, tytan pracy, piękny jak Apollo, zbudowany jak Apollo, robić co z gracją, silny jak Herkules.*

5.1.3. ČOVJEKOVE OSOBINE I PSIHIČKO STANJE

Zatim postoje mitološki frazemi koji se odnose na čovjekove osobine, njegovo unutarnje stanje, njegove emocije i psihičke procese i stanja. Ti frazemi odnose se na čovjekovu bol, tugu, muku, ljubav, ponos, hrabrost, strpljivost, egocentričnost, razočaranje i dr. Odnose se i na pozitivne i na negativne strane čovjeka. U ovu podskupinu mogu se ubrojati:

– **češki frazemi:** *olympští bohové, Prokrustovo lože, Tantalova muka, tajemná sfinga, orfický smutek, Amorův šíp, Janusova tvář, spálit si křídla, být v náručí Morfeově, být jako Herkules na rozcestí, zhlížet se v sobě jako Narcis* te

– **poljski frazemi:** *argusowa czujność, wściekła furia, janusowe oblicze, marsowa twarz, argusowe oczy, marsowe spojrzenie, Paniczny strach, ugodzony strzałą Amora, miewać chimery, wpaść w objęcia Morfeusza, wpadać w panikę, cierpieć męki Tantala, głupi jak midasowe uszy, tajemniczy jak sfinks.*

U ovu skupinu mogu se pribrojiti i frazemi iz podskupine muško-žensko, *Oidipovský komplex* i *kompleks Edypa*, jer se odnose i na ljubav i na strah osobe. Frazemi *Amorův šíp* i *ugodzony strzałą Amora* isto tako mogu pripadati podskupini s međuljudskim odnosima jer osim osjećaja ljubavi, označuju i ljubavne osjećaje prema drugoj osobi.

5.1.4. ČOVJEKOVA DJELATNOST I MEĐULJUDSKI ODNOSI

Kao posljednju podskupinu mitoloških frazema koji se odnose na čovjeka mogu se navesti mitološki frazemi koji se odnose na njegovu aktivnost i međuljudske odnose. Ova podskupina mitoloških frazema koji se odnose na čovjeka je najbrojnija. Izražavaju se međuljudski odnosi kao što je ljubav, zavođenje, pažnja, gnjev, prijetnja i sl. Te aktivnosti čovjeka povezane s njegovim ponašanjem, poslom, uspjesima i neuspjesima u životu i dr. Tu se ubrajaju:

– **češki frazemi:** *miláček Múz, miláček štěstěny, pythická odpověď, zasvěcenec Thálie, napít se z vody Léthé, být bdělý jako Argus, střežit něco jako Cerberus, vzlétnout se jako fénix z popela, vznést se jako Ikarus, vrhnout se na někoho jako fúrie, být jako Nemesis, ječet jako siréna, lákat někoho jako siréna, čekat na někoho jako Penelopa, to je jako nosit sovy do Athén* te

– **poljski frazemi:** *strzała Amora, wzrok Meduzy, lot ikaryjski, Pytyjska odpowiedź, syreni śpiew, tytan pracy, sprzątać stajnię Augiasza, puścić famę, dosiadać Pegaza, przecinać węzeł gordyjski, czuwać kogoś jak cerber, odradzać się jak Feniks z popiołów.*

Češki frazem *vrhnout se na někoho jako fúrie* označuje odnos između dvije osobe, ali isto tako, kao i poljski frazem *wściekła furia*, može pripadati podskupini psihičkog stanja čovjeka jer se radi o ljutitij i bijesnoj osobi. Češki frazem *čekat na někoho jako Penelopa* označuje i vjernost kao osobinu čovjeka te se može pridružiti i trećoj podskupini.

5.2. Mitološki frazemi koji se odnose na neživo

Drugu skupinu konceptualne analize tvore frazemi koji se odnose na neživo. Frazema koji se odnose na neživo je 37, od toga 18 frazema u češkome i 19 frazema u poljskome jeziku. Oni opisuju neke situacije, mjesta, odnose se na neke stvari, postupke, probleme, upute, pitanja ili razdoblja s kojima se netko može susresti u životu.

– U **češkome jeziku** to su frazemi: *Eridino jablko, danajský dar, Augiášův chlív, olympijský klid, Trojský kůň, desátá múza, Ariadnina nit, Achillova pata, herkulovská práce, sisyfovská práce, Scylla a Charybda, dračí setba, Pandořina skříňka, gordický uzel, zlatý věk, být jako hydra, bohatý jako Midas, překročit Rubikon.*

– U **poljskome jeziku** to su frazemi: *pięta Achillesa, nić Ariadny, stajnia Augiasza, koszula Dejaniry, pod egidą, złote jabłko, koń trojański, lary i penaty, dziesiąta muza, jedenasta muza, róg obfitości, puszka Pandory, praca herkulesowa, syzyfowa praca, Olimpijski spokój, węzeł gordyjski, kraina cieni, znaleźć się między Scyllą i Charybdą, sypać jak z rogu obfitości.*

6. Analiza ekvivalentnosti poljskih i čeških mitoloških frazema

U prethodnim odlomcima riječ je bila o strukturi frazema i konceptualnoj analizi frazema, u ovome će biti riječ o ekvivalencijskom odnosu ovisno o tome da li su frazemi zastupljeni u oba ili u samo jednom od navedenih jezika. Ako su zastupljeni u oba jezika, frazemi će biti podijeljeni

na one koji su identični s obzirom na strukturu i značenje, tj. koji imaju jednako frazeološko značenje u poljskom i u češkom jeziku, istu gramatičku strukturu (tj. gramatičku strukturu svoga jezika)¹⁴, sliku i leksički sastav te na one koji se razlikuju u strukturi. Pod onim frazemima koji su različiti s obzirom na strukturu smatraju se oni koji npr. u jednom jeziku su imenički, a u drugom glagolski te oni koji koriste različita božanstva, a istoga su značenja. I treću skupinu frazema obuhvaćaju oni koji se pojavljuju u samo jednom od jezika.

Mitoloških frazema koji su zastupljeni i u poljskom i u češkom jeziku je najviše, ali najveći je problem što se oni u oba jezika ne navode kao frazemi. Čest je slučaj da se neki frazem navodi u frazeološkom rječniku jednoga jezika, ali ne postoji u frazeološkom rječniku drugoga jezika. Mitološki frazemi se smatraju antičkim frazemima te većina njih koji nisu navedeni u rječnicima se u poljskom ili češkom jeziku smatra *izrekama*, *uzrečicama*, *poslovicama* (polj. *powiedzenie*, *przysłowie*, češ. *rčení*, *příслови*) koje su preuzete iz antike i antičke književnosti.

U slučajevima u ovome radu, gdje je u jednome jeziku frazem naveden u frazeološkom rječniku, a u drugome ne (označeni zvjezdicom u daljnjim tablicama), riječ je frazemima koji nisu navedeni u frazeološkim rječnicima toga jezika, ali je njihova upotreba zabilježena na mrežnim pretraživačima. Ti primjeri ukazuju na europeizme i povezanost ova dva jezika jer se pretpostavlja da su obje jezične sredine preuzele i prihvatile te ustaljene sveze iz kulture, mitologije, povijesti koja je poznata obama narodima. Zbog toga ih govornici tako i prepoznaju i rabe, iako službeno nisu frazemi navedeni u rječnicima.

Prilikom pronalaska ekvivalentnog frazema te prijevoda frazema najlakši slučaj je kada u oba jezika postoji jezični izraz koji je sličan te izražava jednako značenje. Pri tome treba samo paziti da se u prijevodu postigne točan izraz koji drugi jezik koristi. Teža situacija je prilikom prijevoda frazema, gdje je u oba jezika jednako značenje, ali je jezični izraz sasvim drugačiji te situacija u kojoj u jednome jeziku postoji frazem koji se ni po svojoj formi ni po svome značenju ne može

¹⁴ Nije obraćana pažnja na rekije frazema te ona nije uzeta u obzir prilikom traženja ekvivalenata, iako se rekije u poljskom i češkom jeziku razlikuju. Rekija nije dio frazema i nije jedan od elemenata frazema, nego je samo informacija o načinu vezivanja frazema s drugim riječima u rečenici te zbog toga nije uzeta u obzir.

povezati niti s jednim frazemom ciljnoga jezika, tj. ekvivalent ne postoji (Ivir, 1984: 130). Neke od tih situacija bit će vidljive u nastavku.

6.1. Mitološki frazemi koji su identični s obzirom na strukturu i značenje

Tablica 1. Mitološki frazemi u poljskom i češkom jeziku koji su identični

	POLJSKI	ČEŠKI
1.	Pięta Achillesa, achillesowa	Achillova pata
2.	Róg obfitości/Amaltei	Roh hojnosti/Amalthein roh*
3.	Strzała Amora/Kupidyna/Erosa	Amorův šíp/Kupidova střela
4.	Ugodzony strzałą Amora	Být zasažen šípem Amorovým*
5.	Piękny jak Apollo	Být krásný jako antický bůh/Apollón
6.	Nić Ariadny	Ariadnina nit, Ariadnino klubko
7.	Stajnia/stajnie Augiasza, augiaszowa; augiaszowe	Augiášův chlév
8.	Uprzątać, sprzątać/czyścić, wyczyścić stajnię, stajnie Augiasza, augiaszową; augiaszowe	Vyčistit/vymést Augiášův chlév
9.	Czuwać <i>kogoś</i> jak cerber	Střežit/hlídat <i>něco</i> jako Cerberus/Kerberos
10.	Miewać/mieć, stroić chimery	Mít chimérický charakter*
11.	Dar danaów*	Danajský dar
12.	Jabłko niezgody/Eris, złote jabłko	Jablko sváru/sporu, Eridino/Paridovo jablko
13.	Kompleks Edypa	Oidipovský komplex
14.	Puścić famę	Vypustit fámu*
15.	Odradzać się, powstawać, z martwych wstawać jak Feniks/feniks z popiołów	Vzlétnout/zrodit se jako fénix z popela
16.	Ulubieniec/wybraniec/dziecię fortuny	Miláček štěstěny
17.	Węzeł gordyjski	Gordický uzel
18.	Przecinać/rozcinać węzeł gordyjski	Rozetnout/přetnout gordický uzel
19.	Robić <i>co</i> z gracją	Pohybovat se s grácií*
20.	Praca herkulesowa	Herkulovská/Herkulova práce

21.	Ktoś być silny jak Herkules	Být silný/mít sílu jako Herkules
22.	Być jak Herkules na rozstajach*	Být jako Herkules/Héraklés na rozcestí
23.	Być jak Hydra/hydra przesądów, szerzyć się jak epidemia/ogień/zaraza*	Být jako hydra
24.	Janusowe oblicze	Janusova/janusovská tvář, dvojí tvář
25.	Napić się wody letejskiej/z rzeki/zdroju Zapomnienia	Napít se z vody Léthé/z řeky zapomnění
26.	Marsowa twarz	Marsův obličej*
27.	Wzrok, spojrzenie Meduzy	Pohled Medusy*
28.	Bogaty jak Midas*	Bohatý jako Midas
29.	Ktoś wpaść/być/leżeć w objęciach Morfeusza	Být/spočinout v náručí Morfeově
30.	Dziesiąta muza	Desátá múza
31.	Kochanek/ulubieniec muz	Miláček Múz
32.	Wyglądać jak nieboskie stworzenie/flejtuch	Vypadat jako ochechule/vochechule, být taková ochechule/vochechule
33.	Bogowie olimpijscy	Olympští bohové/bohové na Olympu
34.	Olimpijski spokój	Olympský/olympijský klid
35.	Puszka Pandory	Pandořina skříňka
36.	Paniczny strach	Panická hrůza/strach
37.	Wpadać w panikę	Propadat panice*
38.	Dosiadać/dosiąść/wsiąść na Pegaza, jeździć pegazem	Osedlat (si) Pegasa, létat na pegasovi/Pegasovi
39.	Czekać wiernie (na powrót męża) jak Penelopa, być wierną Penelopą	Čekat na někoho jako Penelopa, být věrná někomu jako Penelopa
40.	Prokrustowe łóżce*	Prokrustovo/prokrustovské lože
41.	Pytyjska odpowiedź/mówić jak Pytia	Pythická odpověď/mluvit, tvářit se jako Pýthie
42.	Przekroczyć Rubikon	Překročit Rubikon
43.	Wyglądać/milczeć jak sfinks	Tvářit se/mlčet jako sfinga
44.	Opalić sobie skrzydła	Spálit si/popálit si křídla
45.	Szyfowa praca	Sisyfovská/Sisyfova práce/úsilí, práce Sisyfova
46.	Wykonywać syzyfową pracę	Konat/dělat Sisyfovu/sisyfovskou práci

47.	(Cierpieć, znosić) męki Tantara, tantalowe	(Trpět) Tantalova muka
48.	Koń trojański	Trojský kůň
49.	Tytan pracy	Titánská práce*
50.	Być piękna jak Wenus/bogini*	(Být) krásná jako Venuše
51.	Złoty wiek	Zlatý věk
52.	Królestwo zmarłych/umarłych, kraina cieni	Království mrtvých*

Tablica 1. prikazuje frazeme koji su istoga značenja i iste strukture. Pod istom strukturom frazema podrazumijeva se podjela frazema koja je navedena u odlomku Strukturna podjela mitoloških frazema, na imeničke, glagolske i poredbene frazeme. Ne misli se na gramatičku strukturu koja je specifična za svaki jezik. Tako se npr. u nekim imeničkim frazemima poljskoga jezika može vidjeti da atribut dolazi nakon imenice (npr. *koń trojański*), a u češkome prije nje same (*Trojský kůň*), stoga ta razlika nije uzeta u obzir u ovoj tablici.

Razlike koje se mogu uočiti u frazemima su npr. kod poljskoga frazema *strzała Amora/Kupidyna/Erosa*, čiji je češki ekvivalent *Amorův šíp/Kupidova střela*, iz čega se može vidjeti da se u češkome jeziku ne koristi naziv boga Erosa. Za češki frazem *jablko sváru/sporu*, *Eridino/Paridovo jablko* koristi se poljski frazem *jabłko niezgody/Eris* bez upotrebe imena boga Parisa u poljskome jeziku. Češkome frazemu *miláček štěstěny*, poljski ekvivalent je *ulubieniec fortuny*. Iako je ime božice Fortune poznato češkome jeziku, koristi se češki naziv božice, a ne međunarodno poznati Fortuna.

Izrazi u tablici koji su označeni zvjezdicom (*) odnose se na primjere koji nisu zabilježeni u poljskim ili češkim frazeološkim ili jednojezičnim rječnicima. Pronađeno je da postoje u jeziku (kao izvor su služili internetski forumi i društvene mreže), tj. kada ih se koristi zna se o čemu je riječ, ali oni nisu zabilježeni u frazeološkim rječnicima kao ustaljeni frazeološki oblici, nego su pronađeni samo kao izrazi koji postoje u jeziku.

6.2. Mitološki frazemi koji su različiti s obzirom na strukturu, a istoga značenja

Tablica 2. Mitološki frazemi u poljskom i češkom jeziku koji su djelomično identični

	POLJSKI	ČEŠKI
1.	Sypać jak z rogu obfitości	Roh hojnosti/Amalthein roh*
2.	Piękny jak Apollo	(Být) krásný jako Adónis
3.	Argusowy wzrok/argusowa czujność, mieć argusowe oko	Být bdělý jako Argus
4.	Dojść/trafić po nitce do kłębka	Vinout se <i>něčím</i> jako Ariadnina nit
5.	Nosić sowy do Aten	To je jako nosit sovy do Athén
6.	Silny jak Herkules	(Být) silný jako Bivoj
7.	Kupidyn*	Bůžek lásky
8.	Wściekła furia	Být/řádit/přihnát se/vrhnout se na <i>někoho</i> jako lítice/fúrie
9.	Ikarowe loty/lot ikaryjski	Vznést se/vzlétnout jako Ikarus; ikarovské plány*
10.	Lary i penaty	Vrátit se k lárům a penátům*
11.	Być zakochanym w sobie jak Narcyz, mieć skłonność do narcyzmu, narcyzowaty zachwyt, być narcyzem*	Zhlížet se v sobě jako Narcis
12.	Być nemezis; nieubłagana sprawiedliwość*	Být jako Nemesis
13.	Być, znaleźć się między Scyllą a/i Charybdą	Scylla a Charybda/mezi Scyllou a Charybdou
14.	Tajemniczy, zagadkowy, nieodgadniony jak Sfinks	Tajemná/mlčenlivá sfinga
15.	Syreni śpiew	Lákat/vábit <i>někoho</i> jako siréna

Tablica 2. prikazuje frazeme koji su istoga značenja, ali koji po strukturi nisu isti i frazeme koji su istoga značenja, ali se u oba jezika ne koriste jednaka božanstva. Po strukturi ti se frazemi razlikuju tako što su u jednome jeziku npr. imenički, a u drugome poredbeni ili glagolski ili su u

jednome glagolski, a u drugome poredbeni ili imenički. Svi ti frazemi imaju isto značenje, ali se u rečenicama ne upotrebljavaju na isti način.

Dva su slučaja u kojima se u jednome jeziku koristi jedno božanstvo, a u drugome drugo. Konkretno se radi o češkome frazemu *krásný jako Adónis* i poljskome ekvivalentnom frazemu *piękny jak Apollo*, koji su istoga značenja, ali u ovome slučaju, za izraz lijep kao netko u poljskome nije zabilježeno korištenje drugoga božanstva. Drugi je češki frazem *silný jako Bivoj*, koji se odnosi na češko mitološko biće te zbog toga što poljski jezik nema frazem s poljskim mitološkim bićem koji bi označavao da je netko jak, koristi se ekvivalentni frazem *silny jak Herkules*. Poljski izraz *Kupidyn* se koristi kao prijevod za češki frazem *bůžek lásky*, u kojemu se ne spominje božanstvo unatoč tome što postoji izraz *Kupid*, ali se ne koristi samostalno kao i poljski *Kupidyn*. Poljski frazem *dojść/trafić po nitce do kłębka* ekvivalentni je češkome *vinout se něčím jako Ariadnina nit*, iako se ne spominje čija nit, misli se na Arijadninu.

I u ovoj tablici pojavljuju se primjeri označeni zvjezdicom (*) koji se ne nalaze u frazeološkim ili drugim rječnicima, ali je pronađeno da postoje u jeziku, tj. da se pojavljuju ili u govorenom jeziku, na internetskim stranicama, ili u književnim djelima poljskoga ili češkoga jezika.

6.3. Mitološki frazemi koji se pojavljuju samo u poljskom ili samo u češkom jeziku

Tablica 3. Mitološki frazemi poljskoga jezika

	POLJSKI
1.	Zbudowany/smukły jak Apollo
2.	Koszula/suknia/szata Dejaniry
3.	Pod egidą
4.	Marsowe spojrzeńie
6.	Głupi jak midasowe/ośle uszy
7.	Jedenasta muza

Tablica 4. Mitološki frazemi češkoga jezika

	ČEŠKI
1.	Dračí setba
2.	Zasvěcenec Thálie
3.	Ječet jako siréna
4.	Orfický smutek/smutek Orfeův

U Tablici 3. i u Tablici 4. pojavljuju se frazemi koji ne nalaze ekvivalente u rječnicima korištenima za prikupljanje korpusa ovoga rada niti na mrežnim stranicama koje su poslužile kao drugi izvor potpune građe. Pojavljuju se frazemi koji su mitološki u samo jednom od dva navedena jezika i imaju ekvivalent koji nije mitološki te oni koji uopće nemaju ekvivalent u drugom jeziku. Neki frazemi imaju identično značenje, ali se razlikuju po svojoj strukturi i slici.

Npr. poljski frazem *głupi jak midasowe uszy* u češkome ima ekvivalent *hloupý jako osel* koji ne upućuje na to da mu je podrijetlo mitologija. Koristi se i pojam *oslí uši*, koji upućuje na magareće uši te ima drugačije značenje i ne označuje glupu osobu, kao što u poljskome može označavati. Češki frazem *ječet jako siréna* je mitološki samo u češkome jeziku te ima poljski ekvivalent *wrzeszczeć jak jędza*. Isto tako se za češki frazem *orfický smutek* na poljskome može reći *bezbrzeżny smutek*, a za poljski *pod egidą* češki koristi *pod záštitou*.

Neki od frazema nemaju ekvivalent, tj. niti na internetskim stranicama se ne pronalaze ekvivalenti te da bi se razumjelo taj frazem treba se koristiti objašnjenjima danim u izvornom rječniku. Npr. poljski *jedenasta muza* je u češkome samo *televize*, češki *zasvěcenec Thálie* je u poljskome *aktor* i oni se mogu objasniti samo jednom riječju. Za ostale frazeme u Tablicama 3. i 4. se koriste detaljnija objašnjenja kako bi se razumjelo njihovo značenje.

7. Zaključak

Nakon što su mitovi ostali zapisani i utkani u kulture gotovo svih naroda, služe izražavanju novih misli i ideja. Mitologija je utjecala na astrologiju, horoskope, religiju, politiku, umjetnost, obrazovanje i sam jezik i postala je uobičajen dio našeg života.

Ovaj rad bavi se popisom i analizom poljskih i čeških mitoloških frazema. Na početku rada donosi se pregled najvažnijih teorijskih postavki i promišljanja o frazeologiji, opisan je razvoj frazeologije te značenje frazema, tj. osnovne frazeološke jedinice. Naveden je razvoj frazeologije u poljskom i češkom jeziku te su za usporedbu navedene i definicije frazema u tim jezicima. Nadalje radom se može vidjeti da su mitovi stvarno ušli u jezike raznih kultura i često je potrebno njihovo razumijevanje kako bi se razumjela značenja pojedinih izraza. Zbog toga je objašnjeno što je zapravo mit i kakvo značenje pojedini bogovi, božice, mitološka bića i prostor imaju u mitologiji, tj. objašnjena je pozadinska slika i motivacija kako bi se razumjeli mitološki frazemi.

Slijedi analiza mitoloških frazema u poljskom i češkom jeziku koja je provedena na više razina, tj. s različitih aspekata. Tako najprije slijedi strukturna podjela poljskih i strukturna podjela čeških frazema u kojoj su navedeni svi mitološki frazemi koji postoje, u radu navedenim, frazeološkim rječnicima. Vidljivo je da u oba jezika prevladavaju strukturno imenički frazemi. U češkome jeziku znatno je manje glagolskih frazema, a u poljskome je broj glagolskih i poredbenih podjednak. Nakon te podjele slijedi konceptualna analiza frazema. U njoj su prema značenju podijeljeni frazemi te tako postoje oni koji se odnose na čovjeka i oni koji se ne odnose na njega. Veliku većinu analiziranog korpusa čine frazemi koji se odnose na čovjeka, na njegovu aktivnost i međuljudske odnose. Potom dolazi analiza ekvivalentnosti mitoloških frazema u poljskom i češkom jeziku, tj. do podjele na mitološke frazeme koji su identični s obzirom na strukturu i značenje, one koji su različiti s obzirom na strukturu, a istoga su značenja i one koji se mogu smatrati mitološkima u samo jednom od jezika. Iz te analize proizlazi da većina frazema postoji u oba jezika, ali je zabilježeno i 3 frazema poljskoga i 1 frazem češkoga jezika kojima nije bilo moguće pronaći ekvivalente, nije ih moguće objasniti drugim frazemom, nego za njih treba koristiti objašnjenje napisano u izvornom rječniku.

Tijekom istraživanja i provedbe analize uočene su još neke od razlika u frazemima ta dva jezika. Postoji razlika u pravopisu, tj. pisanju velikim slovom nekih od sastavnica frazema u jednom jeziku, a u drugome ne (npr. *ulubieniec muz* i *miláček Múz*). Ima razlike i u rekcijama frazema u poljskom i u češkom jeziku, što se npr. vidi u frazemima *robić co z gracją* i *pohybovat se s grácií*, ali tomu nije posvećena pažnja jer to nije značajno za analize provedene u radu. Uočena je i razlika u tome kako su frazemi navedeni u frazeološkim rječnicima. To naravno ovisi o strukturi rječnika, ali svi analizirani rječnici jednoga jezika navode isto. Tako npr. frazem *Ahilova peta* u poljskom frazeološkom rječniku može se pronaći pod natuknicom *Achilles* (*pięta Achillesa/achillesowa*), a u češkom frazeološkom rječniku pod natuknicom *pata* (*Achillova pata*).

Rad obuhvaća frazeološke izraze koji su pronađeni u frazeološkim rječnicima, jednojezičnim rječnicima te na internetskim stranicama. Od toga frazema pronađenih u rječnicima ima 102, točnije 50 poljskih i 52 češka. Sveukupan korpus, zajedno s frazemima iz rječnika i s internetskih stranica, obuhvaća 142 frazeološka izraza, 71 poljskih i 71 čeških, čiji se popis nalazi u prilogu rada.

Analizama je utvrđeno da se mitološki frazemi u poljskom i češkom jeziku često podudaraju. Razlog tome može biti geografska blizina tih dviju zemalja ili jednostavno prihvatanje istih mitoloških frazema iz velike skupine europeizama. Veliki dio frazema odnosi se na ljudski izgled i karakter, ljudske sposobnosti i stanje, međuljudske odnose, razne djelatnosti ljudskoga života te je vjerojatno to razlog zašto su poznati većini kultura i u većini jezika.

8. Prilozi - Popis mitoloških frazema

Slijedi popis svih mitoloških frazeoloških izraza u poljskom i u češkom jeziku koji su navedeni u ovome radu. Poredani su abecednim redoslijedom ovisno o glavnoj sastavnici koja je u ovome slučaju bog, božica, biće, tj. element zbog kojega frazem i jest smatran mitološkim.

Kosim crtama navode se sastavnice koje označuju varijante, tj. koje su međusobno zamjenjive ili vidski parnjaci, u okruglim zagradama fakultativne varijante, izostavljive komponente. Zamjenice unutar frazemske natuknice ispisane su kosim slovima, označavaju rekaciju i nisu dio frazeološke komponente. Točkom zarez su odvojene druge varijante frazema s istom glavnom sastavnicom.

8.1. Prilog 1. - Popis poljskih mitoloških frazema

A	czyścić/wyczyścić stajnię/stajnie
• Pięta Achillesa/achillesowa	Augiasza/augiaszową/augiaszowe
• Róg obfitości/Amaltei; Sypać jak z rogu obfitości	C
• Strzała Amora/Kupidyna/Erosa; Ugodzony strzałą Amora	• Czuwać jak cerber
• Piękny jak Apollo; Zbudowany/smukły jak Apollo	• Miewać/mieć/stroić chimery
• Argusowy wzrok/argusowa czujność, mieć argusowe oko	D
• Nić Ariadny; Dojść/trafić po nitce do kłębka	• Dar danaów
• Nosić sowy do Aten	• Koszula/suknia/szata Dejaniry
• Stajnia/stajnie Augiasza/augiaszowa/augiaszowe; Uprzątać/sprzątać/	E
	• Jabłko niezgody/Eris, złote jabłko
	• Kompleks Edypa
	• Pod egidą
	F
	• Puścić famę

- Odradzać się/powstawać, z martwych wstawać jak Feniks/feniks z popiołów
- Ulubieniec/wybraniec/dziecię fortuny
- Wściekła furia

G

- Węzeł gordyjski; Przecinać/rozcinać węzeł gordyjski
- Robić co z gracją

H

- Praca herkulesowa; Ktoś być silny jak Herkules; Być jak Herkules na rozstajach
- Być jak Hydra/hydra przesądów

I

- Ikarowe loty/lot ikaryjski

J

- Janusowe oblicze

K

- Królestwo zmarłych/umarłych, kraina cieni

L

- Lary i penaty
- Napić się wody letejskiej/z rzeki/zdroju Zapomnienia

M

- Marsowa twarz/mina; Marsowe spojrzenie

- Głupi jak midasowe/ośle uszy
- Wzrok/spojrzenie Meduzy
- Bogaty jak Midas
- Ktoś wpaść/być/leżeć w objęciach Morfeusza
- Dziesiąta muza; Kochanek/ulubieniec muz; Jedenasta muza

N

- Być zakochanym w sobie jak Narcyz, mieć skłonność do narcyzmu, narcyzowaty zachwyt, być narcyzem
- Być nemezis
- Wyglądać jak nieboskie stworzenie/flejtuch

O

- Bogowie olimpijscy; Olimpijski spokój

P

- Puszka Pandory
- Paniczny strach; Wpadać w panikę
- Dosiadać/dosiąść/wsiąść na Pegaza, jeździć pegazem
- Czekać wiernie (na powrót męża) jak Penelopa, być wierną Penelopą
- Prokrustowe łóżce
- Pytyjska odpowiedź, mówić jak Pytia

R

- Przekroczyć Rubikon

S

- Być/znaleźć się między Scyllą a/i Charybdą
- Wyglądać/milczeć jak sfinks;
Tajemniczy/zagadkowy/
nieodgadniony jak Sfinks
- Opalić *sobie* skrzydła
- Syreni śpiew
- Syzyfowa praca; Wykonywać
syzyfową pracę

T

- (Cierpieć, znosić) męki
Tantala/tantalowe
- Koń trojański
- Tytan pracy

W

- Być piękna jak Wenus/bogini
- Złoty wiek

8.2. Prilog 2. - Popis čeških mitoloških frazema**A**

- (Být) krásný jako Adónis
- Achillova pata
- Roh hojnosti/Amalthein roh
- Amorův šíp/Kupidova střela; Být
zasažen šípem Amorovým
- Být krásný jako antický bůh/Apollón
- Být bdělý jako Argus
- Ariadnina nit/Ariadnino klubko;
Vinout se *něčím* jako Ariadnina nit
- To je jako nosit sovy do Athén
- Augiášův chlív; Vyčistit/vymést
Augiášův chlív

B

- (Být) silný jako Bivoj
- Bůžek lásky

C

- Střežit/hlídat *něco* jako
Cerberus/Kerberos

D

- Danajský dar
- Dračí setba

E

- Jablko sváru/sporu, Eridino/Paridovo
jablko

F

- Vypustit fámu

- Vzlétnout/zrodit se jako fénix (z popela)
- Být/řádit/přihnat se/vrhnout se na *někoho* jako lítice/fúrie

G

- Gordický uzel; Rozetnout/přetrnout gordický uzel
- Pohybovat se s grácií

H

- Herkulovská/Herkulova práce; Být silný/mít sílu jako Herkules; Být jako Herkules/Héraklés na rozcestí
- Být jako hydra

CH

- Mít chimérický charakter

I

- Vznést se/vzlétnout jako Ikarus; ikarovské plány

J

- Janusova/janusovská/dvojitá tvář

K

- Království mrtvých
- Spálit si/popálit si křídla

L

- Vrátit se k lárům a penátům
- Napít se z vody Léthé/z řeky zapomnění

M

- Marsův obličej

- Pohled Medusy
- Bohatý jako Midas
- Být/spočínout v náručí Morfeově
- Desátá múza; Miláček/zasvěcenec Múz; Zasvěcenec Thálie

N

- Zhlížet se v sobě jako Narcis
- Být jako Nemesis

O

- Vypadat jako ochechule/vochechule, být taková ochechule/vochechule
- Oidipovský komplex
- Olympští bohové/bohové na Olympu; Olympský/olympijský klid
- Orfický smutek/smutek Orfeův

P

- Pandořina skříňka
- Panická hrůza/strach; Propadat panice
- Osedlat (si) Pegasa, létat na pegasovi/Pegasovi
- Čekat na *někoho* jako Penelopa, být věrná *někomu* jako Penelopa
- Prokrustovo/prokrustovské lože
- Pythická odpověď, mluvit/tvářit se jako Pýthie

R

- Překročit Rubikon

S

- Scylla a Charybda/mezi Scyllou a Charybdou
- Tajemná/mlčenlivá sfinga; Tvářit se/mlčet jako sfinga
- Lákat/vábit *někoho* jako siréna; Ječet jako siréna
- Sisyfovská/Sisyfova práce/úsilí, práce Sisyfova; Konat/dělat Sisyfovou/sisyfovskou práci

Š

- Miláček štěstěny

T

- (Trpět) Tantalova muka
- Trojský kůň
- Titánská práce

V

- (Být) krásná jako Venuše
- Zlatý věk

9. Literatura

Rječnici

- ANIĆ, Vladimir. (2004). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- BAŁA, Stanisław. LIBEREK, Jarosław. (2002). *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. (2009). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přírovnání*. Praha: LEDA.
- ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. (2009). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné*. Praha: LEDA.
- ČERMÁK, František. HRONEK, Jiří. MACHAČ, Jaroslav. (2009). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné*. Praha: LEDA.
- KLAIĆ, Bratoljub. (2012). *Novi rječnik stranih riječi*. Zagreb: Školska knjiga.
- MATEŠIĆ, Josip. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MENAC, Antica. FINK-ARSOVSKI, Željka. VENTURIN, Radomir. (2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- MÜLDNER-NIECKOWSKI, Piotr. (2004). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Świat Książki.
- ORŁOŚ, Teresa Zofia. (2009). *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny = Velký česko-polský frazeologický slovník*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- PODLAWSKA, Daniela. ŚWIĄTEK-BRZEZIŃSKA, Magdalena. (2009). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- SKORUPKA, Stanisław. (1974). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Primarna literatura

- ČERMÁK, František. (2007). *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- ČERMÁK, František. (2010). *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny
- FINK-ARSOVSKI, Željka. (2016). Što čini razliku? (Tri novija frazeološka kalka u hrvatskom jeziku). U: *Slavenska filologija. Prilozi jubileju prof.em. Milenku Popoviću*. 80-88. Zagreb: FF press.

- FINK-ARSOVSKI, Željka. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- GRAVES, Robert. (2003). *Grčki mitovi*. Zagreb: CID-Nova.
- HOLZAPFEL, Otto. (2008). *Leksikon europske mitologije*. Zagreb: Školska knjiga.
- HRNJAK, Anita. (2017). *Frazeologija u rodnome okviru: rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. Zagreb: Knjigra.
- IVIR, Vladimir. (1984). *Teorija i tehnika prevođenja: udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*. Novi Sad: Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu.
- KOVAČEC, August. (2005). *Hrvatska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- MENAC, Antica. (2007). *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- VIDOVIĆ BOLT, Ivana. (2011). *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- VUKELIĆ, Tatjana. (2004). *Mitologija: mitovi, legende i vjerovanja*. Rijeka: Dušević & Kršovnik.
- ZAMOROVSKÝ, Vojtech. (1973). *Junaci antičkih mitova: leksikon grčke i rimske mitologije*. Zagreb: Školska knjiga.

Sekundarna literatura

- FINK-ARSOVSKI, Željka. [et al.]. (2006). *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- MENAC, Antica. PINTARIĆ, Neda. (1986). *Hrvatskosrpsko-poljski frazeološki rječnik*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku.
- MENAC, Antica. SESAR, Dubravka. KUCHAR, Renata. (1986). *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- MRHAČOVÁ, Eva. BALOWSKI, Mieczysław. (2017). *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- ORŁOŚ, Teresa Zofia. HORNIK, Joanna. (1996). *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów*. Kraków: TAIWPN Universitas
- PIETRAK-MEISER, Halina. (1993). *Słownik frazeologiczny czesko-polski*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

10. Sažetak

10.1. Sažetak

U ovom radu analiziraju se poljski i češki mitološki frazemi. Da se radi o mitološkom frazemu, možemo reći ako on u sebi sadrži motive i simbole iz raznih mitologija, tj. priča o božanstvima i legendarnim junacima.

Cilj rada bio je prikazati sličnosti i razlike mitoloških frazema poljskog i češkog jezika koristeći strukturnu, konceptualnu analizu i analizu ekvivalentnosti. Analizirajući strukturu frazema, vidljivo je da se u oba jezika najčešće pojavljuju mitološki frazemi koji su po svojoj strukturi imenički. Konceptualna analiza mitoloških frazema ukazuje na to da se većina njih odnose na čovjeka, odnosno na njegove aktivnosti i međuljudske odnose. Analiza ekvivalentnosti pokazala je veliku sličnost među jezicima. Frazemi se gotovo bez iznimke podudaraju u značenju, a veliki broj njih i u strukturi, što nije neobično s obzirom na činjenicu da oba jezika pripadaju slavenskim jezicima, tj. istoj jezičnoj skupini.

Ključne riječi: *frazem, mit, mitologija, strukturna analiza, konceptualna analiza, analiza ekvivalentnosti*

10.2. Strzeszczenie

Praca analizuje polskie i czeskie frazeologizmy mitologiczne. Jeśli frazeologizm w sobie zawiera motywy i symbole z różnych mitologii, tzn. z historii bóstw i legendarnych bohaterów, chodzi o frazeologizm mitologiczny.

Celem pracy było pokazać podobieństwa oraz różnice frazeologizmów mitologicznych języka polskiego i czeskiego, używając analizy strukturalnej, konceptualnej i ekwiwalentów. Analizując struktur frazeologizmów wynika, że w obu tych językach podstawę stanowią frazeologizmy, które są w swojej strukturze rzeczownikowe. Analiza konceptualna frazeologizmów mitologicznych pokazuje, że większość z nich dotyczy człowieka, czyli jego działania i stosunków międzyludzkich. Analiza ekwiwalentów frazeologicznych wykazała duże podobieństwo między językami. Ekwiwalenty to jednostki prawie bez wyjątku o identycznym znaczeniu i wiele z nich jest o identycznej strukturze, co nie jest dziwne ze względu na fakt, że oba języki są języki słowiańskie, tzn. należą do tej samej grupy językowej.

Słowa-klucze: *związek frazeologiczny, mit, mitologia, analiza strukturalna, analiza konceptualna, analiza ekwiwalentów*

10.3. Shrnutí

V této práci se analyzují polské a české mytologické frazémy. Můžeme říct, že jde o frazém mytologický, jestli on v sobě má motivy a symboly různých mytologií, tj. příběhů o božstvech a legendárních hrdinech.

Cílem práce bylo ukázat podobnosti a rozdíly mytologických frazémů v polském a v českém jazyce pomocí strukturní a konceptuální analýzy a analýzy ekvivalentů. Analýzou struktury frazémů, můžeme vidět, že se v obou jazycích nejvíce objevují mytologické frazémy, které jsou nominální. Konceptuální analýza mytologických frazémů ukazuje, že se většina frazémů týká člověka, jehož aktivit a mezilidských vztahů. Analýza frazémů podle stupně ekvivalentnosti ukazuje na podobnosti mezi jazyky. Frazémy se téměř bez výjimek shodují ve významu, a mnoho z nich i ve struktuře, co není zvláštní s ohledem na to, že oba jazyky patří do slovanských jazyků, tj. do stejné jazykové skupiny.

Klíčová slova: *frazém, mýtus, mytologie, strukturní analýza, konceptuální analýza, analýza ekvivalentů*